

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Gdańsk, dnia 14 listopada 2016 r.

Poz. 3697

UCHWAŁA NR XV/110/16 RADY MIEJSKIEJ W CZARNEJ WODZIE

z dnia 26 października 2016 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Czarna Woda na lata 2017 – 2020

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2016 r. poz. 446 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3, 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nr RD.5120.13.2016.DH z dnia 22 czerwca 2016 r.

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Czarna Woda na lata 2017 – 2020, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Czarnej Wody.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej

Sebastian Schmidt

Załącznik do Uchwały Nr XV/110/16
Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie
z dnia 26.10.2016 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CZARNA WODA na lata 2017-2020

Czarna Woda, maj 2016 r.

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania i cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami	5
3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków	5
3.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	5
3.3. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego	8
3.4. Inne uregulowania prawne	9
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	11
4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004-2020	11
4.1.2. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017	12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	13
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020.....	13
4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego	14
4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego	16
4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego	17
4.2.5. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Starogardzkiego	18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	19
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	19
5.1.1. Dokumenty o charakterze strategicznym	19
5.1.2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Miejskiej Czarna Woda	19
5.1.3. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego	21
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	23
5.2.1. Charakterystyka gminy	23
5.2.2. Zarys historii gminy.....	24
5.2.3. Krajobraz kulturowy	27
5.2.4. Układy przestrzenne	28
5.2.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	33
5.2.6. Dziedzictwo niematerialne.....	34
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	34
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	34

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy postulowane do objęcia prawnymi formami ochrony	35
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	37
7. Założenia programowe	39
8.1 Instrumenty prawne	42
8.2 Instrumenty koordynacji	42
8.3 Instrumenty finansowe	42
8.4 Instrumenty społeczne	42
8.5 Instrumenty kontrolne	42
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	43
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	44
10.1. Publiczne źródła finansowania	44
10.2. Fundusze strukturalne	53
11. Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków	55

1. Wstęp

Gmina Czarna Woda położona jest w regionie etniczno-kulturowym Kociewie, w południowej części województwa pomorskiego, na zachodnim końcu Pojezierza Starogardzkiego, w północno-wschodniej części kompleksu leśnego Borów Tucholskich. Sąsiaduje z gminami: Kaliska, Czersk i Osieczna.

Od 1 stycznia 1993 roku Czarna Woda uzyskała prawa miejskie i stała się samodzielną jednostką samorządową. W 1995 roku dołączyły do Gminy Miejskiej Czarna Woda sołectwa Lubiki i Huta Kalna jako części miasta. Od 1 stycznia 2014 roku zmieniła status z gminy miejskiej na gminę miejsko-wiejską i sołectwa odzyskały status wsi.

Ze względu na to, że powierzchnia gminy jest stosunkowo niewielka, bo wynosi zaledwie 27,75 km², z czego 54% stanowią lasy, zasoby dziedzictwa kulturowego są stosunkowo niewielkie, jednak o dużym znaczeniu w skali regionu, np.: część systemu kanałów nawadniających łąki (l. 40-te XIX w.) czy dawny ewangelicki kościół w Hucie Kalnej (1894 r.).

Aby zachować dziedzictwo kulturowe opracowano Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Czarna Woda na lata 2017-2020, który jest podstawowym dokumentem służącym inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego przez jednostki samorządu terytorialnego.

Głównym jego celem jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego położonego na obszarze gminy, w szczególności w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Realizacja tego celu będzie się odbywała poprzez wskazane w dokumencie kierunki działań w ramach zdefiniowanych priorytetów.

Niniejszy program opracowano na podstawie dokumentu pt. „Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny” zalecanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Program opracowany został na cztery lata i będzie cyklicznie aktualizowany. Dwa lata od ogłoszenia w dzienniku urzędowym burmistrz sporządzi sprawozdanie z jego wykonania, które przedstawi radzie gminy. Prowadzony w trakcie realizacji programu monitoring umożliwi uwzględnianie nowych uwarunkowań prawnych, społecznych i gospodarczych oraz sprecyzowanie lub modyfikację założonych celów.

Ilekoć w tekście jest mowa o Programie Opieki, oznacza to Gminny *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Czarna Woda na lata 2017-2020*.

2. Podstawa prawna opracowania i cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Czarna Woda na lata 2017-2020 ma na celu:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

¹ jt. Dz. U. 2014 r. poz. 1446 ze zm.;

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków

Na obowiązek ochrony zabytków wskazuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polski z dnia 2 kwietnia 1997 r.² W myśl art. 5 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...)”. Natomiast art. 6 mówi o tym, że „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Art. 73 zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż obowiązkiem Obywatela Polskiego jest m.in. troska o dobro wspólne.

3.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³ w art. 3 definiuje następujące pojęcia:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

² Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.;

³ jt. Dz. U. 2014 r. poz. 1446 ze zm.;

- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków zgodnie z art. 4 w/w ustawy polega na podejmowaniu przez administrację publiczną działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 6 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome, do których zaliczają się krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne;
- zabytki archeologiczne: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Na podstawie art. 16 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Na terenie parku kulturowego (art. 17) lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

1. prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
2. zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

3. umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego;
4. składowania lub magazynowania odpadów.

W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska⁴.

Zgodnie z art. 18 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa powyżej w szczególności:

1. uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Artykuł 19 w/w ustawy mówi, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Natomiast w uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i miejscowym planie.

W studium i miejscowym planie ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem

⁴ jt. Dz. U. z 2016 r. poz. 672 ze zm.;

zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu – o czym mówi art. 20 w/w ustawy.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest gminna ewidencja zabytków.

Na podstawie art. 22 w/w ustawy wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z art. 91 w/w ustawy należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) sporządzanie, w ramach przyznaných środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

3.3. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Program opieki przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie dokument ten jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy. Po czterech latach program powinien zostać zaktualizowany.

Organ stanowiący gminy może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego jest sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada.

Ponadto zadania gminy z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wpisane są w ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁵. W art. 7 ust. 1 pkt 9 wskazano, że: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: (...) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy należy do jej zadań własnych zgodnie z zapisami w art. 3 ust. 1. ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁶. Realizacja tego zadania następuje poprzez sporządzanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy. W myśl tej ustawy, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zgodnie z zapisem art. 2, m.in.:

- wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury;
- walory architektoniczne i krajobrazowe;
- wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Zgodnie z art. 10 ust. 1 w/w ustawy w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a także, o czym mówi art. 10 ust. 2, w studium określa się w szczególności obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Natomiast w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z art. 15 ust. 2 w/w ustawy, obowiązkowo określa się m.in.: zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego; zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu; zasady kształtowania krajobrazu; zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej.

3.4. Inne uregulowania prawne

Obowiązek ochrony zabytków uwzględniony został również w innych ustawach, tj.:

- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane⁷,
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska⁸,
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁹,
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej¹⁰,
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie¹¹,
- ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych¹²,
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami¹³,
- ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹⁴,

⁵ jt. Dz. U. z 2016 r. poz. 446;

⁶ Dz. U. z 2016 r. poz. 778;

⁷ jt. Dz. U. z 2016 r. poz. 290 ze zm.;

⁸ jt. Dz. U. z 2016 r. poz. 672;

⁹ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 1651 ze zm.;

¹⁰ jt. Dz. U. z 2012 r. poz. 406;

¹¹ jt. Dz. U. z 2016 r. poz. 239 ze zm.;

¹² jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 2126;

¹³ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 1774;

¹⁴ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 909 ze zm.;

- ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach¹⁵.

W odniesieniu do ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach uwarunkowania określają następujące ustawy:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach¹⁶,

- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach¹⁷

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach¹⁸.

¹⁵ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 2100 ze zm.;

¹⁶ jt. Dz. U. z 2012 r. poz. 987;

¹⁷ jt. Dz. U. z 2012 r. poz. 642;

¹⁸ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 1446;

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004-2020

Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* jest: „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.” Formułując zadania gminy w zakresie ochrony dóbr kultury musimy realizować powyższy cel.

W 2005 r. Ministerstwo Kultury wydało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*¹⁹. Zawarto w niej cele realizacji Strategii, przy czym za cel strategiczny obrano zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cel nadrzędny realizowany jest przez następujące cele cząstkowe/uzupełniające²⁰:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele cząstkowe realizowane są w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają szczegółowo opisane w NSRK – Narodowe Programy Kultury (NPK):

- Czytelnictwo i sektor książki *NPK Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki*;
- Dziedzictwo kulturowe *NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*;
- Instytucje artystyczne i promocja twórczości *NPK Rozwój instytucji artystycznych*;
- Szkolnictwo artystyczne i promocja młodych twórców - *NPK Wspierania debiutów i rozwoju szkół artystycznych*;
- Sztuka współczesna *NPK Znaki Czasu*.

Instrumentami realizacji NSRK są Programy Operacyjne, które określają szczegółowo system realizacji Strategii w obszarze finansowania działalności kulturalnej ze środków pozostających w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Programy Operacyjne ogłaszane będą do 2020²¹.

¹⁹ Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Warszawa 2005, <http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf> [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 9.04.2016 r.];

²⁰ *Tamże*, s. 74-75;

²¹ *Tamże*, s. 77;

W kolejnych latach ochrona dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”²². Celem tego programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- Ochrona zabytków;
- Wspieranie działań muzealnych;
- Kultura ludowa;
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;
- Ochrona zabytków archeologicznych;
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego.

4.1.2. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017

W dniu 24 czerwca 2014 r. Rada Ministrów przyjęła uchwałę nr 125/2014 w sprawie Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami²³. Głównym celem Programu jest „wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków”.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, które z kolei realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

Po przeprowadzeniu analizy stanu dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz potrzeb związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, zdefiniowano cele i kierunki interwencji w tym zakresie, przyjęte na lata 2014-2017. W ramach programu rządowego będą one realizowane przy pomocy projektów wiodących, finansowanych ze środków budżetu państwa, w części której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

W odniesieniu do pierwszego celu szczegółowego zaplanowano następujące kierunki działań:

1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych.
2. Przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*.
3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską.
4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.
5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków.
7. Kontynuacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

W odniesieniu do drugiego celu szczegółowego zaplanowano następujące kierunki działań:

1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.

²² *Tamże*, s. 81;

²³ http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20140818Krajowy_Program_Ochrony_Zabytkow_i_Opieki_nad_Zaby.pdf [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 9.04.2016 r.];

2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.
3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

W odniesieniu do trzeciego celu szczegółowego zaplanowano następujące kierunki działań:

1. Przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005.
2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.
4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005 - 2020 przyjęta została przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 24 września 2012 r. (uchwała nr 458/XXII/12 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2012 roku)²⁴.

W dokumencie tym zaakcentowano, że „województwo pomorskie charakteryzuje się unikatowym środowiskiem i walorami krajobrazowymi oraz różnorodnością kulturową, wynikającą z tożsamości regionalnej i lokalnej czerpiącej z dziedzictwa Kaszub, Kociewia, Powiśla, Żuław i innych części regionu oraz tradycji morskich i historycznych, w tym solidarnościowych.”²⁵.

Nakreślono wizję województwa pomorskiego w roku 2020, kiedy to region będzie się cechował trwałym wzrostem, w którym uruchamiane i wykorzystywane będą zróżnicowane potencjały terytorialne dla wzmocnienia i równoważenia procesów rozwojowych. Województwo nasze posiadać będzie unikatową pozycję, dzięki aktywności społeczeństwa obywatelskiego, silnemu kapitałowi społecznemu i intelektualnemu, racjonalnemu zarządzaniu zasobami środowiska, gospodarczemu wykorzystaniu potencjału morza oraz inteligentnym sieciom infrastrukturalnym i powszechnemu stosowaniu ekofektywnych technologii. Ponadto będzie liderem pozytywnych zmian społecznych i gospodarczych w Polsce i w obszarze Południowego Bałtyku. Region nasz stać ma się miejscem cechującym się m.in. atrakcyjną przestrzenią, tworzącą trwałe podstawy rozwoju poprzez dostosowanie systemu transportowego i energetycznego do długofalowych potrzeb, racjonalne wykorzystanie zasobów i walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, a także ograniczanie i efektywne rozwiązywanie konfliktów przestrzennych, tworzenie wysokiej jakości przestrzeni oraz przeciwdziałanie skutkom ekstremalnych zjawisk naturalnych w regionie²⁶.

Za jedno z wyzwań strategicznych dla regionu uznano stymulowanie aktywności społecznej i budowę regionalnej wspólnoty obywatelskiej czerpiącej m.in. z wielokulturowego dziedzictwa, tradycji morskich i solidarnościowych, a także wzrost kompetencji mieszkańców, które warunkują zdolność do funkcjonowania w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości. Kolejne wyzwania to konieczność lepszego zarządzania przestrzenią, aby zmniejszyć negatywny wpływ działalności

²⁴ Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020, Gdańsk 2012, http://strategia2020.pomorskie.eu/documents/240306/400793/Pomorskie_SRWP2020.pdf/d1fb1e1b-4c73-4221-8f2b-8cff5b3a9f45 [strona Sejmiku Województwa Pomorskiego, 18.03.2016 r.];

²⁵ *Tamże*, s. 11;

²⁶ *Tamże*, s. 23;

człowieka na środowisko przyrodnicze, poprawa bezpieczeństwa powodziowego, a także optymalne wykorzystanie potencjałów terytorialnych (przyrodniczego, krajobrazowego, kulturowego i gospodarczego) dla zapewnienia wysokiej jakości życia²⁷.

W *Strategii* wskazano 3 cele strategiczne uszczegółowione poprzez 10 celów operacyjnych oraz 35 kierunków działań²⁸. W ramach celu strategicznego 1. *Nowoczesna gospodarka* jednym z celów operacyjnych uznano 3. *Unikatową ofertę turystyczną i kulturalną*. Jego realizacja odbywać się będzie w ramach dwóch kierunków działań: 1.3.1. *Rozwój sieciowych i kompleksowych produktów turystycznych* oraz 1.3.2. *Stworzenie rozpoznawalnej, wysokiej jakości oferty kulturalnej*.

Zobowiązaniem Samorządu Województwa Pomorskiego będzie rozwój regionalnych sieciowych produktów turystycznych obejmujących m.in. małe porty morskie, mariny, szlaki rowerowe i kajakowe oraz śródlądowe drogi wodne, a także unikatowe dziedzictwo regionalne i ofertę kulturalną.

Partnerami kluczowymi dla realizacji Celu będą:

- Jednostki samorządu terytorialnego;
- Organizacje turystyczne;
- Instytucje kultury;
- Narodowy Instytut Dziedzictwa;
- Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Organizacje pozarządowe;
- Izby gospodarcze i organizacje przedsiębiorców, przedsiębiorcy, w tym operatorzy turystyczni²⁹.

Oczekiwany efektami mają być:

- całoroczna, kompleksowa i atrakcyjna oferta turystyczna i kulturalna regionu obejmująca także efektywne wykorzystanie obiektów sportowych o randze krajowej;
- unikatowe walory naturalne, kulturalne i dziedzictwa kulturowego, w tym kulinarne, wykorzystywane w sposób racjonalny, efektywny i zrównoważony;
- wzmocniony wizerunek regionu oraz większa rozpoznawalność i spójność kluczowych regionalnych marek turystycznych i kulturalnych;
- silna współpraca pomiędzy podmiotami branży turystycznej i kulturalnej.

Program Opieki zgodny jest z zapisami *Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020*.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 30 września 2002 r. uchwałą Nr 639/XLVI/02, a następnie zmieniony w dniu 26 października 2009 r. uchwałą Nr 1004/XXXIX/2009 (Dz. U. Woj. Pom. Nr 172 z dnia 16 grudnia 2009 r., poz. 3361)³⁰.

Uznano, że zrealizowanie celów polityki przestrzennej jest możliwe pod warunkiem stosowania określonych ogólnych zasad rozwijających zasadę generalną: długookresowego równoważenia rozwoju. Jedną z tych zasad jest stosowanie trójochrony (integralnej ochrony wartości

²⁷ *Tamże*, s. 28;

²⁸ *Tamże*, s. 29;

²⁹ *Tamże*, s. 38;

³⁰ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego, Gdańsk, październik 2009, http://www.gdansk.uw.gov.pl/du/2009/Nr_172_09.pdf [strona Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego, Dzienniki Urzędowe Województwa Pomorskiego, 9.04.2016 r.];

przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu) dla utrzymania równowagi środowiska i poprawy warunków i jakości życia³¹.

W rozdziale 12.1.2. poświęconym systemowi ochrony środowiska kulturowego wskazano, że ochrona elementów dziedzictwa kulturowego jest częścią składową procesu kształtowania i ochrony ładu przestrzennego³² oraz sformułowano następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

- „a) Ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego, wykształconego w wyniku wielu procesów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.
- b) Ochrona zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości – nawet jeśli poszczególne obiekty nie posiadają wybitnej wartości historycznej, lub artystycznej.
- c) Wprowadzanie funkcji umożliwiających efektywne i racjonalne gospodarowanie obiektem zabytkowym.
- d) Unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np.: dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo.
- e) Stwarzanie przestrzennych warunków dla kontynuacji funkcji tożsamych dla tradycji miejsca, których podtrzymywanie jest racjonalne np.: targowe w śródmieściach miast o korzeniu średniowiecznym, rybołówstwo na wybrzeżu i rybactwo na Zalewie Wiślanym.
- f) Ekspozowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetach miejscowości elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o wysokich walorach kulturowych, w szczególności zabytków rangi światowej, europejskiej i krajowej oraz wybitnych dóbr kultury współczesnej.
- g) Komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy – uzupełnianie istniejących struktur o nowe elementy tworzące harmonijną całość,
- h) W gminnych dokumentach planistycznych należy zidentyfikować istniejące i potencjalne konflikty funkcjonalno-przestrzenne związane z ochroną walorów kulturowych; zidentyfikować elementy charakterystyczne krajobrazu kulturowego oraz określić zasady ich ochrony (np.: wskazanie wytycznych dotyczących zgodnych z tożsamością miejscowości zasad: posadowienia obiektów na działce, formy obiektu, detalu architektonicznego); określić elementy charakterystyczne w przypadku dóbr kultury współczesnej, które winny zostać zachowane”³³.

Jako kierunki zagospodarowania przestrzennego wskazano:

„1) Ochronę i odnowę charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa morskiego i rzeczno, dziedzictwa budownictwa ceglanego (przede wszystkim najstarsze kościoły i założenia klasztorne, zamki krzyżackie) i drewnianego (przede wszystkim dziedzictwo kulturowe Ziemi Słupskiej, Żuław, Powiśla, Kaszub i Kociewia), obiektów dziedzictwa obronnego i techniki (w tym systemów hydrotechnicznych), kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, materialnych relikwów dziedzictwa solidarnościowego, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej, wybitnych dóbr kultury współczesnej.

2) Rewitalizacja zabytkowych układów przestrzennych zwłaszcza:

(...) d) obszarów i obiektów dziedzictwa morskiego i rzeczno oraz urządzeń hydrotechnicznych (np.: latarnie morskie, śluzy, tamy, dworce morskie);

e) zabytkowych struktur mieszkaniowych i wzbogacenie ich o nowe funkcje podwyższające atrakcyjność miejsca”³⁴.

W rozdziale 12.1.3. poświęconym systemowi ochrony walorów krajobrazu wskazano następujące zadania polityki przestrzennej:

³¹ *Tamże*, s. 143;

³² *Tamże*, s. 154;

³³ *Tamże*, s. 155;

³⁴ *Tamże*, s. 155;

- „1) Zachowanie i eksponowanie najwartościowszych zespołów i fragmentów krajobrazu, panoram widokowych i wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych dla wzmocnienia wizerunku regionu.
2) Kształtowanie nowych walorów krajobrazowych, w tym odtworzenie krajobrazów zdegradowanych oraz przeciwdziałanie procesom zagrażającym walorom krajobrazu”³⁵.

Jako zasady zagospodarowania przestrzennego wskazano:

- „(...) b) W sferze krajobrazu dysharmonijnego i zdegradowanego (...), obszary podmiejskie ośrodków regionalnych, główne ciągi komunikacyjne – przywracanie równowagi przyrodniczej, zwiększanie bioróżnorodności, porządkowanie i odtwarzanie zasobów kulturowych, usuwanie lub maskowanie zielenią elementów obniżających walory estetycznowidokowe.
c) Ograniczanie zainwestowania na terenach leśnorolnych (szczególnie o wysokich wartościach kulturowych i estetycznych) przez wyznaczanie w dokumentach planistycznych gmin obszarów wyłączonych spod zabudowy i jej ograniczanie oraz wskazywanie linii zabudowy oddzielającej obszar zabudowany od obszarów rolnych lub zagrodowej zabudowy rozproszonej.
d) Eliminacja i przeciwdziałanie powstawaniu zabudowy o cechach dysharmonijnych w strefach wglądów na tereny o wysokich walorach krajobrazowych.
(...) f) Preferowanie i kontynuacja dobrej praktyki w zagospodarowaniu przestrzeni (układów ruralistycznych, niw siedliskowych etc.) i sposobie użytkowania obszarów o wyraźnych walorach przyrodniczo-kulturowych i krajobrazowych.
g) Ochrona przestrzeni o specyficznych i unikatowych walorach krajobrazowych.
h) Ograniczanie wprowadzania obcych krajobrazowo elementów i form zagospodarowania antropogenicznego oraz dewastowania elementów przyrodniczych i architektonicznych krajobrazu – ochrona tożsamości wszystkich typów krajobrazu.
i) Kształtowanie i podnoszenie walorów krajobrazowych oraz ich lepsze udostępnienie, jako elementu jakości życia i atrakcyjności turystycznej województwa.
j) Opracowywanie studiów krajobrazowych przy realizacji inwestycji wielkopowierzchniowych, wysokościowych lub liniowych w dominujący sposób oddziałujących na przestrzeń.
k) Zachowanie charakterystycznych cech naturalnych krajobrazów nadmorskich i naturalnych procesów ich kształtowania, ekspozycji widokowej”³⁶.

Jako kierunki zagospodarowania przestrzennego wskazano m.in.:

- „9) W gminnych dokumentach planistycznych należy określić:
a) elementy i obszary charakterystyczne dla krajobrazu kulturowego miejscowości oraz szczegółowe zasady ich przekształceń;
b) strefy krajobrazu zdegradowanego oraz zasady i kierunki ich przekształceń;
c) sposoby rekompozycji, restylizacji i uporządkowania chaotycznych układów zabudowy;
d) zasady zagospodarowania punktów widokowych i ochrony panoram widokowych.
(...) 11) Podejmowanie czynnych działań – restytucji, rewaloryzacji i rekultywacji elementów przyrodniczych i architektoniczno-kulturowych decydujących o zachowaniu, lub przywróceniu walorów krajobrazowych specyficznych dla poszczególnych typów obszarów”³⁷.

Program Opieki zgodny jest z zapisami *Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego*.

4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego

³⁵ Tamże, s. 157;

³⁶ Tamże, s. 158;

³⁷ Tamże, s. 160;

Województwo Pomorskie nie posiada programu opieki nad zabytkami. Obecnie trwają prace nad aktualizacją programu, który obejmował lata 2011-2014³⁸.

4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego

Rada Powiatu Starogardzkiego uchwałą nr XLI/352/2014 z dnia 7 listopada 2014 r. przyjęła Strategię Rozwoju Powiatu Starogardzkiego 2014 – 2020. Celem tego dokumentu było nakreślenie sposobu działań, które powinny przyjąć władze powiatu, zmierzających do pobudzenia wzrostu gospodarczego przy wykorzystaniu naturalnych zasobów i dóbr powiatu. Przyjęto, że realizacja Strategii musi nastąpić przede wszystkim zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju i opierać się o wzajemną współpracę pomiędzy jednostką samorządu terytorialnego oraz organizacjami pozarządowymi.

W Strategii zauważono, że „bariery w powiecie starogardzkim w obszarze kultury dotyczą głównie braku aktualizacji stanu wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego regionu (brak badań naukowych w zakresie etnografii, etnologii, antropologii kulturowej, zmierzających do identyfikacji obecnych wyróżników charakteryzujących Kociewie). Do barier należy zaliczyć również stosunkowo niski poziom świadomości regionalnej społeczności zamieszkującej teren Kociewia oraz brak utożsamiania się z regionem i kulturą regionalną. W powiecie starogardzkim brakuje atrakcyjnej substancji zabytkowej, która stanowiłaby magnes dla turystów i stanowiła koło zamachowe dla działań promocyjnych. Na niskim poziomie jest również system monitoringu, kontroli i ochrony istniejących obiektów zabytkowych na terenie powiatu, któremu brakuje spójności i kompleksowości. W dziedzinie promocji brakuje działań upowszechniających dziedzictwo kulturowe regionu wśród mieszkańców powiatu oraz praktycznych rozwiązań zmieniających mentalność i negatywny stosunek społeczeństwa do spraw związanych z ochroną zabytków. Na niskim poziomie są również świadczone usługi turystyczne, wynikające z braku standardów, infrastruktury pomocniczej (brak dostępu do obiektu zabytkowego, brak fachowej obsługi przewodnickiej, dotyczy również ośrodków wypoczynkowych i powiązania ich oferty z ofertą innych obiektów). W powiecie starogardzkim brakuje zachęt dla inwestorów, którzy zechcieliby inwestować w obszarze kultury, turystyki i rekreacji na terenie powiatu. Problemem jest również zbyt mała absorpcja środków z poziomu województwa, rządowego i unijnych na projekty związane z kulturą i dziedzictwem kulturowym, która hamuje rozwój regionu pod względem kulturalnym(...)”³⁹.

Zgodnie z zapisami Strategii wizją rozwoju Powiatu Starogardzkiego jest zapewnienie swoim mieszkańcom bezpieczeństwa oraz wzrostu jakości życia przy poszanowaniu dziedzictwa kulturowego oraz naturalnego.

Za misję Powiatu Starogardzkiego przyjęto stymulację harmonijnego rozwoju wszystkich gmin powiatu, w celu wzmocnienia jego konkurencyjności i atrakcyjności na tle województwa oraz zapewnienie swoim mieszkańcom oraz partnerom podstawy dla ciągłego i bezpiecznego wzrostu.

Misja ta realizowana będzie przy pomocy trzech celów strategicznych i trzynastu operacyjnych. Celem strategicznym związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest cel pierwszy „Nowoczesna gospodarka”, który zawiera m.in. cel operacyjny - Bogata i unikatowa oferta turystyczna i kulturalna (Działanie 1: Promocja dziedzictwa kulturowego; Działanie 2: Podnoszenie jakości oferty kulturalnej i turystycznej).

Program Opieki zgodny jest z przyjętą w *Strategii Rozwoju Powiatu Starogardzkiego 2014 – 2020* wizją rozwoju.

³⁸ Wg. stanu na dzień 9.04.2016 r.;

³⁹ Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego 2014-2020, Starogard Gdański 2014, s. 9, <http://bip.powiatstarogard.pl/Article/id,553.html> [strona Starostwa Powiatowego w Starogardzie Gdańskim, 9.04.2016 r.];

4.2.5. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Starogardzkiego

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Starogardzkiego na lata 2014-2017 przyjęty został przez Radę Powiatu Starogardzkiego uchwałą nr XXXV/291/2014 z dnia 7 marca 2014 r.

Jako cel strategiczny przyjęto „Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego Służące Społeczno-Gospodarczemu Rozwojowi Powiatu”. Przyjęto, że metodą do realizacji tak określonego celu będzie *jakościowe i ilościowe powiększenie form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stosowanych przez władze powiatu przy wykonywaniu zadań własnych realizowanych na rzecz lokalnego środowiska: infrastruktury podstawowej, społecznej oraz lokalnej społeczności (zasobów ludzkich)*⁴⁰. Cel ten realizowany będzie w ramach trzech Priorytetów: I. Zarządzanie Dziedzictwem Kulturowym Powiatu, II. Ochrona Krajobrazu Kulturowego Powiatu, III. Popularyzacja i Dokumentacja Wzorów Dziedzictwa Kulturowego Powiatu.

Wśród zadań wyznaczonych sobie przez Powiat Starogardzki znalazły się działania mające na celu wspieranie gmin w działaniach mających na celu objęcie ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków wsi o zachowanej strukturze przestrzennej; wspieranie właścicieli obiektów zabytkowych w działaniach mających na celu objęcie ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków zabytkowych budynków mieszkalnych i gospodarczych będących świadectwem tradycji kociewskich, opracowywanie *map zabytków powiatu*, jako formy promocji w porozumieniu z gminami, wspieranie i współpraca z gminami w zakresie inicjowania i organizacji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze powiatu, wspieranie i współpraca z gminami w zakresie wprowadzenia i upowszechniania tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć edukacyjnych, współpraca z gminami w zakresie opracowania projektów rewaloryzacji przestrzeni publicznych.

W rozdziale *Zabytki postulowane do objęcia ochroną prawną* jako obiekt predystynowany do wpisu do rejestru zabytków województwa pomorskiego z terenu gminy Czarna Woda wymieniony został kościół w Hucie Kalnej⁴¹.

Program Opieki zgodny jest z Programem Opieki nad Zabytkami Powiatu Starogardzkiego na lata 2014-2017.

⁴⁰ Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Starogardzkiego na lata 2014-2017, Starogard Gdański 2014, s. 95;

⁴¹ *Tamże*, s. 90;

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

5.1.1. Dokumenty o charakterze strategicznym

W Gminie Czarna Woda brak jest opracowanych dokumentów strategicznych takich jak np.: strategia rozwoju, program rozwoju lokalnego, wieloletni program inwestycyjny, strategia rozwoju kultury, strategia rozwoju turystyki.

5.1.2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Miejskiej Czarna Woda

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Miejskiej Czarna Woda sporządzone zostało przez Burmistrza i przyjęte Uchwałą Nr IX/50/11 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 10 października 2011 r. w sprawie uchwalenia zmiany „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miejskiej Czarna Woda”. Jest to aktualizacja wcześniejszego dokumentu z 2000 r. „*Studium nie stanowi podstawy prawnej wydawanych decyzji administracyjnych. Stanowi jednak wykładnię - zapis polityki przestrzennej gminy i wg obowiązującej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym jest jedynym dokumentem, w którym gmina określa zasady rozwoju przestrzennego jako całości w swoich granicach administracyjnych. Studium służyć ma także jako materiał koordynujący w zakresie gospodarowania przestrzenią, zwłaszcza dla planów miejscowych sporządzanych dla fragmentów gminy. Jest to dokument sporządzany obligatoryjnie dla każdej gminy w granicach administracyjnych*”⁴².

W części „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego” w rozdziale dotyczącym stanu ładu przestrzennego i wymogów jego ochrony opisano, że w przestrzeni gminy Czarna Woda wyróżniają się cztery podstawowe jednostki krajobrazowe: tereny zurbanizowane, kompleksy leśne Borów Tucholskich, doliny rzek i otoczenia jezior, kompleksy łąkowe. Autorka zauważyła, że położenie gminy w regionie etnicznym Kociewie wywarło wpływ na kształt zagospodarowania, a przede wszystkim na cechy regionalnej architektury. Dalej zauważa, że stan ładu przestrzennego w gminie nie jest zadowalający – dotyczy to zwłaszcza terenów zabudowanych i zainwestowanych, ze względu na prowadzenie polityki przestrzennej w oparciu o decyzje o warunkach zabudowy. *To narzędzie bardzo ograniczone w zakresie możliwości kształtowania ładu przestrzennego, zwłaszcza w sposób całościowy odnoszący się np. do całej miejscowości. Pożądanym byłoby sporządzenie planów miejscowych dla znacznych obszarów zwłaszcza w obszarze miasta i uaktualnienie planu miejscowego dla wsi Lubiki i Huta Kalna (plan znacznie zdezaktualizowany z 1997 r., opracowany w innych warunkach prawnych)*⁴³.

Autorka podkreśliła, że gmina Czarna Woda posiada wybitne walory środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu, które wymagają ochrony. Niektóre z nich postuluje się objąć ochroną prawną na podstawie przepisów szczególnych, a inne stanowią lokalną wartość

⁴² *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Miejskiej Czarna Woda. Zmiana – aktualizacja*, oprac. dr inż. arch. Barbara Jaszczuk-Skolimowska, 2010 r., s. 3;

⁴³ *Tamże*, s. 27;

przestrzenną do ochrony w planie miejscowym i do wykorzystania w lokalnych programach rozwojowych gminy.

Prawne ograniczenia wynikają z uwarunkowań związanych z występowaniem formy ochrony przyrody – Obszaru Natura 2000, ustanowionego obszaru specjalnej ochrony ptaków „Bory Tucholskie” PLB220009 i Obszaru Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich oraz z występowania lasów. Gmina miejska Czarna Woda posiada dogodne warunki do rozwoju turystyki, które warunkują:

- szlak wodny rzeki Wdy o znaczeniu ponadregionalnym oraz szlak wodny rzeki Niechwaszcz;
- przebieg szlaków turystycznych pieszych: Szlak Kręgów Kamiennych; Szlak Kociewski;
- przebieg drogi krajowej nr 22 (Tczew – Chojnice);
- duża lesistość terenu (ponad 55% powierzchni gminy stanowią lasy);
- znaczne walory krajobrazowe w okolicach wsi Lubiki i Huta Kalna.⁴⁴

W rozdziale dotyczącym *Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej* przytoczono zapisy z poprzedniego dokumentu z 2000 r. Przedstawiono w nim rys historyczny Gminy oraz zwartościowano środowisko kulturowe.

W części dotyczącej Kierunków zagospodarowania przestrzennego w rozdziale *Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej* wskazano obszary i obiekty dziedzictwa kulturowego i zabytków podlegające ochronie oraz sformułowano ogólne zasady ochrony zasobów środowiska kulturowego.

Na obszarze historycznego układu ruralistycznego wsi Huta Kalna obowiązuje:

- przedmiotem ochrony są: historyczne podziały własnościowe, historyczny układ komunikacyjny, układ zabudowy w zagrodach, obiekty małej architektury oraz historyczna zieleń związana z zabudową i układem komunikacyjnym,
- w obrębie zabudowy zagrodowej obowiązuje wymóg zachowania historycznych zasad zagospodarowania,
- ustala się wymóg ochrony historycznych rozgraniczeń nieruchomości,
- zabytkowa zieleń wysoka w obrębie strefy wymaga ochrony.

W zespołach zabudowy o wartościach kulturowych postulowanych do zachowania i adaptacji obowiązuje:

- przedmiotem ochrony są historyczne: przedmiotem ochrony jest historyczny układ przestrzenny, z elementami struktury: historyczną zabudową i historyczną zielenią – starodrzew i elementy zieleni komponowanej,
- obowiązuje nakaz kontynuowania tradycji miejsca poprzez zachowanie tradycyjnych zasad kształtowania przestrzeni, architektury i jej otoczenia przyrodniczego; kontynuowania tradycji budowlanej poprzez utrzymanie (w przypadku modernizacji) i stosowanie (w przypadku przebudowy i rozbudowy) zasad kształtowania tradycyjnej bryły i form nawiązujących do form tradycyjnych w regionie,
- dopuszcza się lokalizację nowej zabudowy w historycznych zespołach pod warunkiem zharmonizowania z istniejącą zabudową o wartościach historycznych,
- postuluje się promocję obszarów i obiektów w celu zagospodarowania i utrzymania zgodnego z ich wartością oraz wykorzystania ich w promocji gminy.

W obrębie obiektów o wybitnych wartościach kulturowych do bezwzględneho zachowania obowiązuje:

- przedmiotem ochrony są historyczne: bryła i kształt dachu, dyspozycja ścian zewnętrznych, kształt i podziały stolarki okiennej i drzwiowej, detal architektoniczny,

⁴⁴ Tamże, s. 29;

- ustala się wymóg ochrony budynków, możliwość, zasady i zakres ewentualnych robót budowlanych przy obiekcie należy uzgodnić z Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- historyczna zielen w obrębie terenu związanego z obiektem podlega ochronie,
- postuluje się objęcie ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomości województwa.

W obrębie obiektów o wartościach kulturowych postulowane do zachowania i wykorzystania obowiązują:

- przedmiotem ochrony są historyczne: bryła i kształt dachu oraz układ budynków i sposób zagospodarowania terenu,
- dopuszcza się przekształcenia bryły budynku na zasadzie kontynuacji pierwotnych proporcji obiektów i form architektonicznych pod warunkiem uzyskania zgody na rozbudowę od właściwego Konserwatora Zabytków,
- postuluje się promocję obiektów w celu zagospodarowania i utrzymania zgodnego z ich wartością⁴⁵.

W Studium zawarto postulaty konserwatorskie mające na celu ochronę historycznych układów ruralistycznych wsi, zwrócono uwagę na ochronę sylwet wsi. Obszary i obiekty objęte ochroną wskazano na załączniku graficznym do Studium.

Program Opieki zgodny jest z zapisami *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Miejskiej Czarna Woda*.

5.1.3. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na terenie gminy Czarna Woda występuje 20 obszarów objętych aktualnymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego:

1. Uchwała Nr XXVI/166/97 Rady Gminy Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 18 kwietnia 1997 r. w sprawie uchwalenia zmiany do miejscowego planu szczegółowego miasta Czarna Woda, dotyczącej działki nr 429 oraz zmiany do miejscowego planu ogólnego miasta Czarna Woda, dotyczącej działek nr: 672/4, 205/6, 401, 417/4, 76/11, 277 (Dz. Urz. Woj. Gd. Nr 34 z dn. 29 sierpnia 1997 r., poz. 106) – uchwała dotyczy 7 odrębnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla działek wymienionych w tytule uchwały.
2. Uchwała Nr XXVIII/180/97 Rady Gminy Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 8 sierpnia 1997 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Miejskiej Czarna Woda w części obejmującej sołectwa Lubiki i Huta Kalna (Dz. Urz. Woj. Gd. Nr 2 z dn. 20 stycznia 1998 r., poz. 4).
3. Uchwała Nr XVII/137/00 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 28 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czarna Woda, dotyczącego działek nr: 5/4, 5/5 (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 72 z dn. 25 lipca 2000 r., poz. 435).
4. Uchwała Nr XVII/138/00 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 28 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czarna Woda dotyczącego działek nr: 69, 70, 76/13 (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 72 z dn. 25 lipca 2000 r., poz. 436).

⁴⁵ Tamże, s. 26-28;

5. Uchwała Nr XVII/139/00 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 28 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czarna Woda, dotyczącego działek nr: 40/55, 76/7, 76/5, 40/61 (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 72 z dn. 25 lipca 2000 r., poz. 437).
6. Uchwała NR XVII/140/00 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 28 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czarna Woda, dotyczącego działki nr: 666/1 (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 72 z dn. 25 lipca 2000 r., poz. 438).
7. Uchwała NR XVII/141/00 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 28 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czarna Woda, dotyczącego działek nr: 134/2 (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 72 z dn. 25 lipca 2000 r., poz. 439).
8. Uchwała NR XVII/142/00 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 28 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czarna Woda, dotyczącego działki nr: 40/48 (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 72 z dn. 25 lipca 2000 r., poz. 440).
9. Uchwała Nr XII/78/04 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 16 stycznia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru działki nr 454/2 położonej w obrębie miasta Czarna Woda (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 135 z dn. 8 listopada 2004 r., poz. 2366).
10. Uchwała Nr XVII/146/09 Rady Miejskiej W Czarnej Wodzie z dnia 25 lutego 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części Gminy Miejskiej Czarna Woda w obrębie ewidencyjnym Czarna Woda (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 68 z dnia 22 maja 2009 r., poz. 1349).
11. Uchwała Nr XXVI/239/10 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 29 września 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu Czarna Woda oraz zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu Lubiki (uchwalonego uchwałą Nr XXVIII/180/97 Rady Miasta w Czarnej Wodzie z dnia 8 sierpnia 1997 r. - Dz. Urz. Woj. Gdańskiego Nr 2 z dnia 20 stycznia 1998 r. poz. 4), (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 151 z dnia 6 grudnia 2010 r., poz. 151).
12. Uchwała Nr XXVI/240/10 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 29 września 2010 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działki nr 146/2, obręb Lubiki (uchwalonego uchwałą Nr XXVIII/180/97 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 8 sierpnia 1997 r. - Dz. U. Woj. Gdańskiego Nr 2 z dnia 20 stycznia 1998 r. poz. 4), (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 151 z dnia 6 grudnia 2010 r., poz. 2953).
13. Uchwała Nr XXXIV/230/14 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 3 listopada 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Czarna Woda, obręb Czarna Woda (Dz. Urz. Woj. Pom. z dn. 20 listopada 2014 r. poz. 3971).

14. Uchwała Nr VIII/47/15 Rady Miejskiej w Czarnej Wodzie z dnia 28 września 2015 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Czarna Woda, w części obejmującej sołectwa Lubiki i Huta Kalna (Dz. Urz. Woj. Pom. z dn. 12 listopada 2015 r., poz. 3344).

Tylko jeden z w/w planów miejscowych obejmuje swoim zasięgiem obszary i obiekty zabytkowe. Plan ten w pełni uwzględnia zasady ochrony konserwatorskiej i wprowadza następujące ustalenia:

A. W obszarze zlokalizowane są obiekty o walorach historycznych i kulturowych:

1. budynek mieszkalny przy ul. Dworcowej 4 zlokalizowany na dz. nr 201/4;
2. budynek mieszkalny i budynek gospodarczy przy ul. Dworcowej 6 zlokalizowane na dz. nr 202/5;
3. budynek mieszkalny i budynek gospodarczy przy ul. Dworcowej 8 zlokalizowane na dz. nr 202/4;
4. budynek mieszkalny przy ul. Dworcowej 10 zlokalizowany na dz. nr 203/1;
5. budynek mieszkalny i budynki gospodarcze przy ul. Dworcowej 12 zlokalizowane na dz. nr 202/1;
6. W obszarze zlokalizowane są obiekty o walorach historycznych i kulturowych: - budynek mieszkalny i gospodarczy przy ul. Dworcowej 2 zlokalizowane na dz. nr 200/2.
7. W obszarze zlokalizowane są obiekty o walorach historycznych i kulturowych: -zespół zabudowy siedliskowej - budynek mieszkalny i 2 budynki gospodarcze zlokalizowane na dz. nr 6/6 i 6/7.

B. Obiekty zabytkowe wymienione powyżej należy objąć ochroną. Ochronie podlega historyczna: forma architektoniczna (w tym kształt dachu), kompozycja i kolorystyka elewacji, detal architektoniczny w tym wielkość i kształt okien i drzwi, podziały stolarki okiennej i drzwiowej, materiały budowlane.

C. Działania inwestycyjne dotyczące elementów podlegających ochronie należy uzgodnić z właściwym terenowo Konserwatorem Zabytków.

W pozostałych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego nie występują obszary i obiekty objęte ochroną konserwatorską.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Czarna Woda położona jest w południowej części województwa pomorskiego, sąsiaduje z gminami: Kaliska, Czersk i Osieczna. Pod względem geograficznym znajduje się w zachodniej części Pojezierza Starogardzkiego, w północno-wschodniej części kompleksu leśnego Borów Tucholskich. Pod względem kulturowo-etnicznym Czarna Woda przynależy do Kociewia. Powierzchnia gminy wynosi 2775 ha z czego 54% stanowią lasy. W skład Czarnej Wody wchodzi dwa sołectwa – Lubiki i Huta Kalna. Na obszarze gminy zamieszkuje na stałe 3480 osób w tym 3000 w samej Czarnej Wodzie. Miejscowość przecinają dwa główne szlaki komunikacyjne, droga krajowa nr 22 (dawna nazwa „berlinka” łącząca Berlin z Królewcem) oraz trasa kolejowa Tczew – Piła. Odległości drogowe z Czarnej Wody: do Gdańska – 90 km, do Starogardu Gdańskiego (stolicy

Osadnictwo w pierwszych wiekach naszej ery jest skromnie reprezentowane w znaleziskach. Tereny te zamieszkiwała ludność kultury wielbarskiej. Końcowa faza tej kultury przypada na wczesny okres wędrówek ludów, tj. przełom IV i V w. Kultura wielbarska zanikła w V w. Na obszar dzisiejszej Polski w VI i VII stuleciu zaczęły napływać plemiona słowiańskie, na ziemi starogardzkiej najstarsze osady nieobronne wczesnośredniowieczne pojawiły się jednak dopiero w VIII-X w.⁴⁸

W latach 955-960 książę Mieszko I prowadził ekspansję na północ wzdłuż Wisły, jednak w dorzeczu Wierzycy – prawdopodobnie w okolicach Starogardu – napotkał na opór. Próba związania Pomorza z resztą ziem Polskich była misja św. Wojciecha z 997 r., której celem była nie tylko chrystianizacja Prus, ale także ugruntowanie nowej wiary na Pomorzu Gdańskim, a tym samym związanie tej prowincji z resztą kraju. Dopiero Bolesławowi Krzywoustemu udało się przyłączyć Pomorze. Najpierw w 1116 r. zdobył Gdańsk i Świecie, a następnie w latach 1119-1123 całe Pomorze Gdańskie zostało włączone w obręb państwa polskiego jako jedna z dzielnic kraju. W tym też czasie nastąpił podział Pomorza na trzy księstwa: świeckie, gdańskie i słupsko-sławieńskie. Ziemia starogardzka weszła w obręb księstwa świeckiego. W XIII w. księstwo świeckie rozpadło się na dwie mniejsze dzielnice: lubiszewską i świecką. W skład tej pierwszej wchodziła m.in. ziemia starogardzka⁴⁹.

Po opanowaniu przez Krzyżaków w 1309 r. Pomorza Gdańskiego, obszar dzisiejszej Czarnej Wody jako część ziemi starogardzkiej znalazł się w obrębie państwa zakonnego. W następnych latach Krzyżacy przystąpili do organizacji administracji na zajętych terenach, tworząc komturstwa. Pełne organizowanie władz, lokacja nowych osad lub nadawanie prawa chełmińskiego osadom już istniejącym nastąpiło po pokoju kaliskim w 1343 r.⁵⁰

W 1454 r. wybuchło w państwie zakonnym powstanie przeciwko Krzyżakom zainicjowane przez tzw. Związek Pruski. Konflikt ten zapoczątkował wojnę trzynastoletnią, która skończyła się podpisaniem pokoju toruńskiego w 1466 r. Pomorze Gdańskie wraz z innymi ziemiami (chełmińską, michałowską, Malborkiem i Warmią) zostało włączone do państwa polskiego i otrzymało nazwę Prus Królewskich, reszta państwa zakonu krzyżackiego była lennem króla Polski. Efektem wojny trzynastoletniej było duże zubożenie ludności, szczególnie wiejskiej⁵¹

W XVI w. w źródłach pojawia się wzmianka o karczmie Złe Mięso, leżącej przy brodzie na rzece Wdzie, wokół niej wykształciła się z czasem wieś Złe Mięso, która weszła w skład dzisiejszego miasta Czarna Woda⁵².

Przez cały wiek XVI do połowy XVII w. Kociewie cieszyło się względnym pokojem. W 1655 r. tereny te wciągnięte zostały w drugą wojnę północną. Wojnę zakończyło w 1660 r. podpisanie pokoju w Oliwie. Pomorzem wstrząsały kolejne wojny – w latach 1700-1721 trzecia wojna północna, w 1734 r. wojna o sukcesję polską. Wojny te przyczyniły się do dużego zubożenia prowincji pomorskiej, chociaż odnotować można równocześnie duży ruch kolonizacyjny, tworzenie nowych osad na leśnych nowinach⁵³.

W 1722 r. starosta brzeski Jan Jakub Potulicki sprzedał obszar dzisiejszej wsi Lubiki – jako niezamieszkaną, po tym czasie zapewne nastąpił rozwój wsi. Huta Kalna pojawia się natomiast w źródłach w 1756 r., kiedy to starosta osiecki, Jan Józef Łochocki, wystawił dokument nadania na okres 60 lat folwarku (królewskiej domeny) Huta.

W 1772 r. nastąpił I rozbiór Polski i w ten sposób obszar dzisiejszej gminy Czarna Woda znalazł się w zaborze pruskim.

⁴⁸ A. Panner, H. Panner, Z najstarszych dziejów ziemi starogardzkiej, w: Dzieje Starogardu, t.1, Historia miasta do 1920 r., pr. zb. pod red. M. Kallasa, Starogard Gdański 1998, s. 32-51;

⁴⁹ W. Odyniec, K. Podoski, A. W. Sobociński, Ziemia..., s. 11;

⁵⁰ Tamże, s. 15;

⁵¹ tamże, s. 17-23;

⁵² J. Milewski, Dzieje..., s. 364;

⁵³ W. Odyniec, K. Podoski, A. W. Sobociński, Ziemia..., s.43-45;

jako części miasta. Od 1 stycznia 2014 roku Czarna Woda zmieniła status z gminy miejskiej na gminę miejsko wiejską i sołectwa odzyskały status wsi.⁵⁸

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Obszar gminy Czarna Woda położony jest na styku Równiny Tucholskiej i Pojezierza Starogardzkiego, charakteryzującym się dużymi kompleksami jeziorno-leśnymi. Od strony etnicznej jest to obszar tzw. kociewsko-borowiacki⁵⁹. Gmina położona jest na terenie o charakterze typowo wiejskim ze znacznym pokryciem kompleksami leśnymi, brak jest tu typowego krajobrazu zurbanizowanego, wyjątek stanowią tereny przemysłowe zakładów produkcyjnych w północnej części miasta, dominuje tu naturalny krajobraz przyrodniczy, pomiędzy który malowniczo wkomponowane zostały poszczególne miejscowości.

Krajobraz o charakterze antropogenicznym – ukształtowanym przez człowieka to teren miasta Czarna Woda, zabudowa wiejska z łańcuchowym układem pól Huty Kalnej i Lubików, a także obszar Podlesia, gdzie znajdują się pocięte kanałami łąki. Tereny zalesione zajmują pozostały obszar gminy. Wyróżniającym się elementem architektonicznym w krajobrazie Huty Kalnej jest widziana z daleka bryła kościoła z wysoką wieżą. Lubiki z układem ulicowym i historycznymi budynkami z czerwonej cegły położone nad jeziorem Lubickim posiadają pod względem estetycznym wysokie wartości przestrzenne. Małe Lubiki i Kamionna to niewielkie osady leśne.

Przeważa zabudowa murowana – budynki jednokondygnacyjne z czerwonej cegły licówki lub otynkowane, kryte dachami wysokimi (dachówka lub eternit). Drewniane budownictwo mieszkalne jest tu spotykane w pojedynczych przykładach. Budynkom mieszkalnym towarzyszy liczna grupa drewnianych budynków gospodarczych – wznoszonych w konstrukcji szkieletowej opieranych deskami, a także z wypełnieniem z cegieł lub gliny. Pojedyncze przykłady budownictwa drewnianego zachowały się w Hucie Kalnej.

Miasto Czarna Woda nie ma typowego dla miast historycznych układu przestrzennego. Miejscowość ta wykształciła się z kilku jednostek osadniczych i nadal ma cechy charakterystyczne dla układu ruralistycznego – w tym przypadku wielodrożnicy.

Najciekawszym elementem antropogenicznym wzbogacającym krajobraz gminy jest system kanałów nawadniających łąki w okolicach Podlesia.

Historyczna sieć drożna jest zachowana w dość dobrym stopniu, wzbogacona o linię kolejową (Tczew-Berlin)

Zjawiska o negatywnym charakterze występują na terenie gminy w ograniczonym zakresie ze względu na brak silnej presji inwestycyjnej, która miałaby duży wpływ na przekształcanie się krajobrazu kulturowego, objawiająca się zanikiem układów przestrzennych wsi. Niemniej duży wpływ na zacieranie swoistości i niepowtarzalności krajobrazu kulturowego gminy ma stosowanie współczesnych, zbyt zindywidualizowanych form architektonicznych, a także brak harmonijnego wkomponowania zabudowy w istniejące walory krajobrazowe. Niebezpieczeństwem dla harmonijnego krajobrazu może okazać się ruch budowlany związany z rekreacją – realizacja domków letniskowych źle wkomponowanych w krajobraz lub o formie obcej miejscowej tradycji budowlanej.

Ochrona, a miejscami rewaloryzacja krajobrazu kulturowego w gminie powinna następować poprzez wykorzystywanie elementów budownictwa regionalnego w budownictwie współczesnym, sytuowanie i komponowanie bryły zgodnie z ukształtowaniem terenu, ograniczenie gabarytów budynków (dostosowanie wielkości nowych obiektów do istniejącego otoczenia) oraz użycie

⁵⁸ tamże;

⁵⁹ Grupa etniczna zamieszkująca okolice m.in. Czarnej Wody, Osiecznej, Osieka czyli leśne południowo-zachodnie rejony Kociewia, zaliczana jest do grupy kociewsko-borowiackiej (Borowiacy, Borusy i Lasaki).

lokalnych materiałów budowlanych (drewno, miejscowy kamień, ceramika), a także stosowanie historycznej kolorystyki dachów i elewacji.

Ochrona układów ruralistycznych odbywać powinna się poprzez umiejętne lokowanie nowej zabudowy mieszkaniowej i innych inwestycji, nie zaburzając istniejącego układu przestrzennego.

5.2.4. Układy przestrzenne

Czarna Woda⁶⁰

Dawne nazwy: Königlische Zlemienso lub Bösenfleisch (1796), Nowa Czarna Woda, niem. – Neu Schwarzwasser (1880), hitl. Königswiese (1942), Schwarzwasser (1944).

⁶⁰ Historia miejscowości opracowana na podstawie: J. Milewski, Dzieje..., s. 358-364, Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów Słowiańskich, pod. red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, Warszawa 1880, T. I, s. 740, T. XIV, s. 627;

Podstawowe dane historyczne:

Dzisiejsze miasto Czarna Woda składa się z kilku jednostek osadniczych, powstałych w różnym okresie czasu. Najstarszą jest Stara Czarna Woda, wieś leżąca nad Wdą, na południe od dzisiejszego centrum. Kolejna – Nowa Czarna Wieś, leży przy głównym trakcie (droga krajowa nr 22). Następnie – osiedle mieszkaniowe dla robotników – na terenie zwanym Kocią Górą, po północnej stronie głównego traktu i współczesne (powojenne) osiedla domków jednorodzinnych scalających całą strukturę historyczną.

W XIX w. Czarna Woda była już połączona administracyjnie z wsią Złe Mięso.

W 1880 r. miejscowość zajmowała 693 ha, 1885 r. – 697 ha, 1931 r. – 684 ha, 1960 r. – 786 ha. Mieszkańcy: 1871 r. – 286 (Stara Czarna Woda), 1880 r. – 213 (Nowa Czarna Woda), 1885 r. – 332 (Nowa i Stara Czarna Woda), w tym 306 katolików i 26 ewangelików. 1895 r. – 250 (Nowa Czarna Woda), 1910 r. – 554 (Stara i Nowa Czarna Woda), w tym 500 Polaków i 54 Niemców, 1921 r. – 561 (Stara i Nowa Czarna Woda), w tym 560 Polaków i 1 Niemiec, 1931 r. – 662 (gmina Stara i Nowa Czarna Woda), w tym 321 Nowa Czarna Woda. 1960 r. – 2022, 1965 r. – 2187.

Stara Czarna Woda (Złe Mięso – Bösenfleisch, 1789, 1868) – pierwsze niepotwierdzone wzmianki, mówią o istnieniu karczmy w tym miejscu za czasów Krzyżackich, pierwszy udokumentowany zapisek pochodzi z 1584 r. Karczma została zapewne zniszczona w czasie wojen szwedzkich i dopiero w XVIII w. odbudowana. Rola karczenna Złego Mięsa została potwierdzona w dokumencie z 20 listopada 1754 r., wystawionym przez starostę kiszewskiego, Stanisława Skórczewskiego. Na początku XIX w. Stara Czarna Woda (niem. Alt Scharzwasser, 1895) była folwarkiem, liczącym około 600 ha, do którego należała również Nowa Czarna Woda. Jego właścicielem był Szturmowski, który w 2 poł. XIX w. podzielił dobra między 3 synów i córkę (zamężną z niejakim Prychłą). W marcu 1864 r. dwaj parobcy ze Złego Mięsa (Grewka i Osowski) oraz inspektor Jakub Osowski (urodzony w Złym Mięsie) wzięli udział w powstaniu styczniowym.

W 1931 r. było tu kilku rzemieślników.

Nowa Czarna Woda (Neu Schwarzwasser, 1880) Najwcześniejsze konkretne dane o tej miejscowości pochodzą z XIX w. W latach 1812 – 1813 miała się tu osiedlić część rozbitków armii napoleońskiej spod Moskwy, wracających na zachód traktem przez Czarną Wodę. W latach 1827-1830 trakt ten został przebudowany na drogę bitą (szosę). Tędy przechodzili uczestnicy powstania listopadowego (1832) przez Czerny na zachód. W latach 1840 – 1848 na około 800 ha piasków i nieużytków powstały sztuczne łąki, nawadniane przez system kanałów. Była to największa inwestycja rolna w ówczesnym powiecie starogardzkim. W poł. XIX w. Czarna Woda używała pieczętki herbowej, przedstawiającej trzy gwiazdy sześcioramienne, ułożone pionowo i dwie gałązki palmowe, skrzyżowane pod najniższą położoną gwiazdą.

W latach 1869-1872 wybudowano dwutorową linię kolejową łączącą Berlin, przez Krzyż, Chojnice i Tczew, z Królewcem, w wyniku czego w Czarnej Wodzie wzniesiono dworzec kolejowy wraz z budynkami technicznymi i gospodarczymi. Dnia 1 października 1874 r. uruchomiono obwodowy urząd stanu cywilnego. Około 1880 r. nastąpiła parcelacja ziemi. Na przełomie XIX i XX w. powstały młyn i dwa tartaki. W 1937 r. uruchomiono magistralę węglową Śląsk – Gdynia, która

przebiegała w odległości 1,5 km na północny zachód od wsi. W pierwszych latach okupacji hitlerowcy doprowadzili do przebudowy szosy na autostradę. W dniu 30 października 1939 r. hitlerowcy wysiedlili z 7,28 ha gospodarstwa rolnego sześciuosobową rodzinę Polaka – Antoniego Drewka, a we wrześniu 1943 r. z 14,53 ha gospodarstwa dziewięciosobową rodzinę polską Józefa Ohnezorgi. Hitlerowcy zamordowali sołtysa Jana Ebertowskiego (Stutthof), pracownika tartaku Augustyna Gołuńskiego (Stutthof) i robotnika tartaczego Leona Landowskiego.

3 marca 1945 r. oddziały radzieckie zajęły Czarną Wodę.

W latach 1947-1952 w Czarnej Wodzie wybudowano zakłady płyt pilśniowych (Kocia Góra), w l. 1957-1960 – zakład produkujący terpentynę i kalafonię. Ich powstanie przyczyniło się szybkiego do rozwoju miejscowości; powstało nowe osiedle mieszkaniowe (Osiedle Młodego Robotnika), domy indywidualne, a wraz z nimi niezbędna infrastruktura techniczna.

Zakłady Płyt Pilśniowych prowadziły w latach 60- i 70-tych XX w. razem z Instytutem Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach badania naukowe w zakresie wykorzystania ścieków fabrycznych do nawadniania łąk.

W 1957 r. miejscowość otrzymała prawa osiedla, które zostało zelektryfikowane. W 1961 r. osiedle liczyło 1900 mieszkańców, zajmując 34 km². W 1960 r. powstała Ochotnicza Straż Pożarna, przy której w latach 1964-66 organizowały się młodzieżowe drużyny OSP – żeńska i męska. W 1963 r. oddano do użytku ośrodki zdrowia. Otwarte zostało przedszkole na 85 miejsc, 3 punkty biblioteczne, stałe kino, 5 punktów rzemieślniczo-usługowych i pawilon handlowy. W 1964 r. osiedle przekroczyło 2200 stałych mieszkańców.

Do 1975 r. Czarna Woda należała administracyjnie do województwa gdańskiego, powiatu starogardzkiego, następnie kiedy wprowadzono dwustopniowy podział administracyjny i zlikwidowano powiaty, Czarna Woda weszła w skład gminy Kaliska.

1 stycznia 1993 r. Czarna Woda wyodrębniła się z gminy Kaliska i uzyskała prawa miejskie. W 1995 r. w obręb miasta Czarna Woda włączone zostały sołectwa Lubiki i Huta Kalna. Od 1 stycznia 2014 r. Czarna Woda zmieniła status z gminy miejskiej na gminę miejsko-wiejską i sołectwa odzyskały status wsi.

Układ przestrzenny: nieregularna wielodrożnica.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość w dzisiejszym kształcie składa się z dawnej osady przy karczmie (Stara Czarna Woda), położonej nad Wdą, na południe od ścisłego centrum; wsi (Nowa Czarna Woda) położonej przy głównym trakcie i osiedla robotniczego. Stara zabudowa uzupełniona przez współczesne domy jednorodzinne.

Huta Kalna⁶¹

Dawne nazwy: Huta Borzechowska (1750), Huta Czubkowa (1780), Hutty (1756), Hutta (1790), niem. Hütta, Huta Kalna (1953)

⁶¹ Historia miejscowości opracowana na podstawie: J. Milewski, Dzieje..., s. 90-92, Słownik Geograficzny..., T. III, s. 236;

Podstawowe dane historyczne:

6 kwietnia 1756 r. starosta osiecki, Jan Józef Łochocki, wystawił dokument nadania na okres 60 lat folwarku (królewskiej domeny) Huta. W akcie nadania na określenie gruntów zarosłych użyto nazw Hutty i Karczemke. Folwark w dokumentach źródłowych wystąpił również w 1787 r.

W l. 80-tych XIX w. we wsi było 18 włościan, 23 zagrodników, obszar wsi liczył 2226 mórg, domów 49 i 23 zagrody, 101 katolików, 249 ewangelików i 3 Żydów.

W 1917 r. powstała tu straż pożarna.

Jesienią 1939 r. hitlerowcy wysiedlili do Nowego Stawu z 6,4 ha gospodarstwa rolnego polską rodzinę Michała Wysyliszyna. Na przełomie 1944 i 1945 r. w pobliskich lasach działała grupa spadochroniarzy Wojska Polskiego ppor. Jana Miętkiego. 5 marca 1945 r. miejscowość zajęły wojska radzieckie. Część mieszkańców wyemigrowała na Ziemię Odzyskane.

W maju 1960 r. nastąpiła elektryfikacja wsi, w której było w tym czasie 47 indywidualnych gospodarstw rolnych i 42 budynki mieszkalne. W latach 1961-1964 uruchomiono punkt lekarski. W 1965 r. przy jednostce straży pożarnej powstały drużyny młodzieżowe: męska i żeńska. W 1965 r. wieś zamieszkiwało 210 osób, były tu 64 indywidualne gospodarstwa rolne.

W XIX w. we wsi powstała szkoła ewangelicka. W 1873 r. nauczycielem był Nagórski, szkołę tę ukończyło wówczas 11 uczniów. Po wojnie istniała 7-klasowa szkoła (1965 r.), później 8-klasowa, obecnie we wsi nie ma szkoły.

We wsi przed I wojną światową znaczny odsetek ludności stanowili w Hucie Kalnej Niemcy, w tym wyznania ewangelicko-augsburskiego (należących do zrzeszenia Gustaw Adolf Verein). W 1894 r. zbudowali oni kościół z cegły w stylu neogotyckim (długości 26 m, szerokości 12 m, wysokości 33 m), około 200 m poza wsią powstał cmentarz ewangelicki. W 1945 r. podczas działań wojennych kościół został częściowo zniszczony, a w kwietniu 1948 r. przejęty przez miejscowych katolików i odbudowany.

Układ przestrzenny: owalnica.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny nie zachował się, został przekształcony wskutek budowy drogi przez środek dawnego nawsia. Droga ta stanowi obecnie główny trakt komunikacyjny, odnoga owalnicy pozostała w formie szczątkowej jako wąska nieutwardzona droga, praktycznie nieużywana.

Lubiki⁶²

Dawne nazwy: Libich albo Libicki (1722), Libiki, niem. Lubicki, Libitsch i Liebitch (1868), hitl. Lubicki i Liebick.

⁶² Historia miejscowości opracowana na podstawie: J. Milewski, Dzieje..., s. 186-188, Słownik Geograficzny ..., T. V, s. 414;

Podstawowe dane historyczne:

Pierwsza źródłowa wzmianka o Lubikach pochodzi z 1722 r., kiedy to obszar dzisiejszej wsi nie był zasiedlony, wtedy to starosta borzechowski (wojewoda brzeski i kujawski), Jan Jakub Potulicki sprzedał ją z zagajnikiem Lectyn. Starymi rodzinami osadniczymi byli Karpie i Mechlińscy.

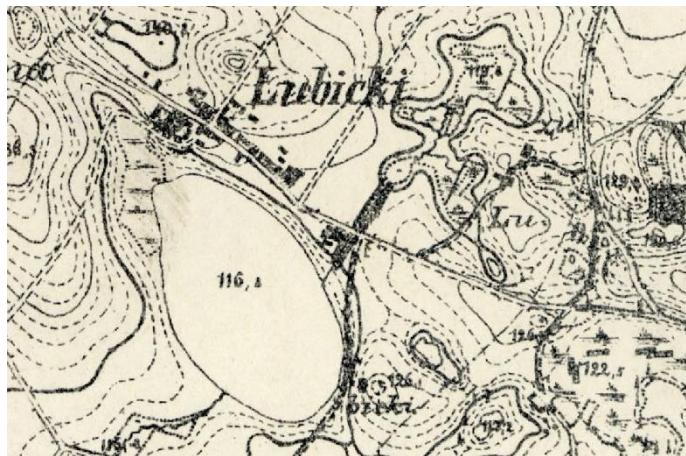
W latach 80-tych XIX w., dzięki staraniom diecezjalnego towarzystwa Św. Wojciecha i Bonifacego, powstała tu szkoła katolicka. Wieś wraz z osadą Kamionna miała wówczas 1801 mórg

powierzchni, liczyła: dymów 29, 15 gburów, 7 zagrodników, 235 katolików. W Kamionnej znajdował się dom dozorczy łąk, zarówno w czasach zaboru pruskiego, jak i w okresie międzywojennym.

Jesienią 1939 r. hitlerowcy wysiedlili z 24-ha gospodarstwa siedmioosobową rodzinę polską Jana Chirka, osiedlając na nim Niemców. Przez hitlerowców zostali zamordowani ks. kurator Alojzy Górnowicz (18.06.1942 r. w Dachau), robotnicy: Henryk Lubiński (listopad 1944 r.) i Alfons Mechliński (1941 r. w Stutthof). 3 marca 1945 r. miejscowość zajęli Rosjanie.

W 1963 r. wybudowano remizę pełniącą również rolę świetlicy. W l. 60-tych XX w. wieś została zelektryfikowana. W 1965 r. w OSP powstała męska drużyna młodzieżowa.

W 1960 r. w Lubikach było 60 budynków mieszkalnych oraz 55 indywidualnych gospodarstw rolnych. W 1965 r. Lubiki zamieszkiwały 244 osoby.

Układ przestrzenny: ulicówka.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany.

Podlesie⁶³

Dawne nazwy: Podlesie (1933), za czasów niem. bez nazwy – tereny określane jako należące do Czarnej Wody („zu Schwarzwasser”).

Podstawowe dane historyczne: obszar Podlesia to jeden z niewielu w Polsce zespół łąk mineralnych, założony w połowie XIX w., na podłożu piaszczystym, polodowcowym.

W latach 1834 – 1840 wśród władz w Berlinie zapadła decyzja i opracowano kilka projektów regulacji rzek Brdy (m.in. bagien między Rytlem a Tucholą) i Wdy (również w rejonie nadleśnictwa Przewodnik) oraz budowy kanałów nawadniających zmeliorowane łąki w dorzeczu tych rzek. Po rozpatrzeniu i zatwierdzeniu jednego z projektów przystąpiono do prac wstępnych (1839 r.). Dla umożliwienia

⁶³ Historia terenu Podlesie opracowana na podstawie: J. Milewski, Dzieje..., s. 364-366;

splawu drewna, jak i swobodnego dysponowania wodą potrzebną do nawadniania nowo zakładanych łąk, rząd pruski wykupił i zniósł szereg młynów i tartaków przy tych rzekach, w tym wszystkie – jeśli chodzi o Wdę – od Przechowa do Świecia. Odszkodowania za straty spowodowane czy to piętrzeniem wody, czy jej brakiem (bez prawa regresu) otrzymało kilkaset gospodarstw rolnych. Do prac ziemnych w terenie przystąpiono wiosną 1840 r. Do budowy kanałów i akweduktów w Czarnej Wodzie ściągnięto ludność z pobliskich okolic. Z wydm piaszczystych najniższej klasy (VI i V) wykarczowano las. Pozyskaną tym sposobem masę drzewną przeznaczono na opał, względnie przerobiono na węgiel drzewny. Teren zniwelowano, a potem przystąpiono do wykopu rowów do- i odpływowych oraz kanałów nawadniających o długości 395 km. Wykonano urządzenia irygacyjne: śluzy, przepusty, mnichy itp. Tę sieć nawadniającą podłączono do jeziora Wdzydze za pomocą kanału głównego o szerokości 6 m i długości 23 km. By uniemożliwić wsiąkanie wody – dno kanału wyłożono gliną. Kanał główny biegnie po opuszczeniu jeziora Wdzydze do śluzy Górki (pomocniczej na wypadek burzy), dalej do starego koryta rzeki Wdy, w pobliżu miejscowości Żebrowo, Bąk, Miedzno, Uroża i Wojtał do kompleksu łąk Podlesie. Budowa kanału głównego trwała 6 lat i kosztowała 1,2 mln marek. 7 września 1846 roku wpuszczono do kanałów i rowów wodę, która powoli zaczęła zalewać cały obszar łąk, nanosząc na nią ciekłą warstwę namułu. Chodziło o zadarnienie - sprawę najtrudniejszą przy tworzeniu sztucznych łąk, a warunkującą porost traw. W międzyczasie zakończono też prace przy budowie kanałów i urządzeń wodno-melioracyjnych (1848 r.). W 1852 r. nastąpiły pierwsze sianokosy, które wypadły bardzo słabo (7-8 q z ha). Wobec tego przystąpiono do najrozmaitszych zabiegów, aby na lotnych piaskach zwiększyć warstwę urodzajnej gleby. Zakupiono setki sztuk bydła i tysiące owiec, dla których dowożono paszę, aby ich naturalnym nawozem zasilić nowo obsiane łąki. Niektóre partie łąk obsiano łubinem. Do kanału głównego wwożono glinę, którą specjalnym kołem mieszano z wodą. Chodziło o to, żeby woda używana do nawodnienia pozostawiła na powierzchni łąk ciekłą warstwę namułu. W 1862 r. z powodu braku dostatecznej ilości wody w jeziorze Wdzydze zredukowano obszar łąk o 300 ha, to jest do wielkości dziś istniejącego czyli 461,84 ha. Dopiero w 1870 r., kiedy ostatecznie zgrubiała warstwa próchnicy, wydajność z łąk poprawiła się. W latach 1929-1935 prowadzono na łąkach doświadczenia z nawozami sztucznymi, ale bez efektów. Po 1952 r. nawożono łąki solą potasową, kainitem, supertomasyną, superfosfatem itp. co przy odpowiedniej regulacji nawadniania doprowadziło do wzrostu wydajności. W 1955 r. wzrosła ona do 29-30 q z ha. W 1960 r. oczyszczono kanał z jeziora Wdzydze. W latach 1956-65 w 95 % przebudowano urządzenia irygacyjne – z drewnianych na betonowe. W latach powojennych w 26 stawach hodowano karpie. W Podlesiu znajdował się dom dozorczy łąk, zarówno w czasach zaboru pruskiego, jak i w okresie międzywojennym.

Układ przestrzenny: przysiółek.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany – miejsce po dawnych zabudowaniach dozorczy łąk.

5.2.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

W gminie Czarna Woda nie występują muzea wpisane do rejestru Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Natomiast znajduje się tu Stała Wystawa Przyrody Borów Tucholskich i Doliny Rzeki Wdy, mieszcząca się w, zaadaptowanej do tego celu, starej stodole, stojącej przy ul. Starogardzkiej 5A w Czarnej Wodzie. Wystawa podzielona została na następujące działy: 1. Fauna Borów Tucholskich; 2. Owady i szkodniki borów; 3. Archeologia z okolic Czarnej Wody i z rezerwatu

"Kęgi Kamienne" w Odrach - eksponaty od okresu neolitu po czasy nowożytny; 4. Geologia Polski i Świata - minerały i skamieliny.

5.2.6. Dziedzictwo niematerialne

Ze względu na przynależność gminy Czarna Woda do Kociewia najcenniejszym dziedzictwem niematerialnym jest zachowany dialekt kociewski. Obecnie gwary kociewskie ulegają w dużym stopniu wpływom języka ogólnego, jednak pewne cechy gwarowe utrzymują się nadal bardzo dobrze.

Dzięki zaznaczającej się coraz wyraźniej tendencji do podkreślania odrębności regionalnych, następuje ożywienie gwar kociewskich np. poprzez artykuły w lokalnej prasie, wydawnictwa z opowiadaniem (gadkami) kociewskimi, czy konkursy recytatorskie.

Wśród mieszkańców wsi kociewskich zachowały się zwyczaje ściśle związane z rokiem liturgicznym Kościoła Katolickiego, a wynikające z bacznej obserwacji przyrody, pracy na roli i stosunków międzyludzkich. Są one w niektórych wypadkach różne od obyczajów spotykanych gdzie indziej na wsi w Polsce. Wśród nadal praktykowanych jest np.: zwyczaj tłuczenia butelek w domu panny młodej w przeddzień wesela, zwanym z niemiecka polterabendem lub płatanie w sylwestrową noc psot i figlów polegających na wyciąganiu sąsiadom furki i bramy⁶⁴. Dość popularny jest jeszcze obrzęd powitania wiosny (21 marca), z topieniem w rzece marzanny, tj. słomianej kukły symbolizującej zimą.

Niematerialnymi elementami dziedzictwa kulturowego są także historyczne i geograficzne nazwy miejscowości, ich fragmentów, rzek, jezior czy części lasów, łąk i bagien. Nazwa Huty Kalnej pochodzi od słów: huta i kalny (dawniej mętny, błotnisty⁶⁵); nazwa Czarna Woda powstała od rzeki Czarna Woda (Wda), nad którą jest położona miejscowość; nazwa Lubiki – najprawdopodobniej od imienia; Kamionna (Kamionka) – od kamieni; Podlesie – od położenia terenów blisko lasów („pod lasem”).

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

W gminie Czarna Woda brak jest obiektów nieruchomych jak i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

W gminnej ewidencji zabytków znajdują się 60 obiektów wśród nich znalazł się kościół poewangelicki z Huty Kalnej z 1894 r., budynek plebanii z 1907 r., budynki mieszkalne i gospodarcze z przełomu XIX i XX w. oraz z początku XX w., budynki dawnych szkół w Hucie Kalnej i Lubikach z pocz. XX w., zespół dworca kolejowego w Czarnej Wodzie z przełomu XIX i XX w., dwie kapliczki przydrożne w Hucie Kalnej i Czarnej Wodzie, obiekty hydrotechniczne związane z kanałami nawadniającymi łąki z lat 1840-1848 r. oraz dawny cmentarz ewangelicki w Hucie Kalnej z 2 poł. XIX w.

Wykaz obiektów w gminnej ewidencji zabytków znajduje się w Załączniku nr 1 do Programu Opieki.

⁶⁴ Kociewie kraina z tradycją, oprac. Tomasz Wiczyński, Starogard Gdański 2009, s. 22;

⁶⁵ Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego, źródło: <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista/K;7.html> [strona Wydawnictwa Naukowego PWN; 7.06.2016 r.];

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy postulowane do objęcia prawnymi formami ochrony

Kościół p.w. Św. Józefa Oblubieńca w Hucie Kalnej⁶⁶ wzniesiony został w 1894 r. przez mieszkańców wyznania ewangelicko-augsburskiego. W wyniku działań wojennych w 1945 r. świątynia w połowie została zniszczona. Tuż po wojnie staraniem mieszkańców została zrekonstruowana i wyremontowana. W 1948 r. ks. Bolesław Meloch ze Zblewa poświęcił kościół jako filię parafii Piec. 15 czerwca 1979 r., erygowana została parafia rzymskokatolicka, jej proboszczem został ks. Stanisław Szarowski.

Kościół wzniesiony w stylu neogotyckim, salowy, orientowany, z czerwonej cegły licówki, na kamiennej podmurówce, z wyodrębnionym, prostokątnym w rzucie, prezbiterium, prostokątną w rzucie wieżą od zachodu i również prostokątną w rzucie zakrystią, dostawioną od wschodu do północnej elewacji korpusu. Dach nad kościołem dwuspadowy kryty współczesną dachówką rzymską, prezbiterium i zakrystia kryte dachem trójspadowym, wieża – hełmem, krytym blachą płaską. Elewacje boczne korpusu (północna i południowa) oszkarpowane, osie podkreślone przez ostrołukowe, schodkowo rozglifione okna, całość zwieńczona profilowanym gzymsem, nad którym umieszczono kolejny, naśladujący ostrołukową arkaturę: trójkąty z cegieł wsparte na ceglanych wspornikach. Szczyty korpusu u dołu zdobione takim samym gzymsem jak korpus, zwieńczone sterczynami. Elewacje prezbiterium północna i południowa rozczłonkowane ostrołukowymi oknami, elewacja wschodnia – tynkowaną, kolistą blendą, całość zwieńczona płaskim, biało tynkowanym fryzem. Elewacje zakrystii rozczłonkowane ostrołukowymi otworami: od wschodu – drzwiowym, od północy – okiennym, od zachodu – ślepym, wielkości drzwiowego. Całość zwieńczona kostkowym gzymsem. Wieża w przyziemiu z ciosów kamiennych W elewacji frontowej wieży na osi ostrołukowy otwór drzwiowy ujęty schodkowym rozglifieniem (drzwi dwuskrzydłowe z ostrołukowym nadświetlem). Na trzeciej kondygnacji wąskie, prostokątne okienko, powyżej podwójny rolkowy gzyms, na ostatniej kondygnacji podwójne ostrołukowe okno, nad nim płaski, tynkowany na biało fryz. Elewacja południowa i północna tak samo ukształtowane – na osi drugiej i trzeciej kondygnacji małe, prostokątne okienka, powyżej gzyms rolkowy, na czwartej kondygnacji ostrołukowe okno. Całość zwieńczone płaskim, tynkowanym fryzem. Na kamieniu fundamentowym jednej ze szkarp od strony południowej – wyryta data „1894”.

Wnętrze wieńczy drewniana otwarta więźba wieszarowa wsparta na drewnianych, snycersko zdobionych wspornikach, z wieszakiem zdobionym od dołu toczoną kulą. Prezbiterium oddzielone od naw ostrołukowym łukiem tęczowym. Od zachodu drewniany chór, wsparty na słupach ze snycersko zdobionymi zastrzałami. Posadzka w kościele z białych i szarych płytek, układanych w karo.

Fragment systemu kanałów nawadniających łąki wraz z infrastrukturą techniczną⁶⁷

⁶⁶ historia kościoła: https://pl.wikipedia.org/wiki/Parafia_%C5%9Bw._J%C3%B3zefa_Oblubie%C5%84ca_w_Hucie_Kalnej w oparciu o artykuł W. Zielińskiego w Merkuriuszu Czarniej Wody Nr 15 z 1996 r., str. 8 [strona Wikipedii, 10.05.2016 r.]

⁶⁷ historia kanałów opracowana na podstawie: J. Milewski, Dzieje..., s. 364-366;

Zadanie (wpis do rejestru zabytków), ze względu na przebieg kanału przez tereny gmin Kaliska, Czersk, Stara Kiszewa i Karsin powinno być zrealizowane przy współpracy z tymi gminami.

Do prac ziemnych przy budowie kanałów przystąpiono wiosną 1840 r.

Z piaszczystych wydym najniższej klasy (VI i V) wykarczowano las, teren zniwelowano i przystąpiono do wykopu rowów do- i odpływowych oraz kanałów nawadniających o długości 395 km, wykonano urządzenia irygacyjne: śluzy, przepusty, mnichy itp. Sieć nawadniająca podłączono do jeziora Wdzydze za pomocą kanału głównego. By uniemożliwić wsiąkanie wody – dno kanału wyłożono gliną. Kanał główny biegnie po opuszczeniu jeziora Wdzydze do śluzy Górki (pomocniczej na wypadek burzy), dalej do starego koryta rzeki Wdy, w pobliżu miejscowości Żebrowo, Bąk, Miedzno, Uroża i Wojtał do kompleksu łąk Podlesie.

Budowa kanału głównego trwała 6 lat i kosztowała 1,2 mln marek. 7 września 1846 r. wpuszczono do kanałów i rowów wodę, która powoli zaczęła zalewać cały obszar łąk, nanosząc na nią ciekłą warstwę namułu. W międzyczasie zakończono też prace przy budowie kanałów i urządzeń wodno-melioracyjnych (1848 r.). Pierwsze sianokosy wydały niezbyt obfite plony, dlatego przystąpiono do dalszych zabiegów, potencjalnie mających wpłynąć na zwiększenie warstwy urodzajnej gleby (naturalny nawóz, obsiewanie łubinem). W 1862 r. z powodu braku dostatecznej ilości wody w jeziorze Wdzydze zredukowano obszar łąk o 300 ha, to jest do wielkości dziś istniejącego czyli 461,84 ha. Dopiero w 1870 r., kiedy ostatecznie zgrubiała warstwa próchnicy, wydajność z łąk poprawiła się. W latach 1929-1935 prowadzono na łąkach doświadczenia z nawozami sztucznymi, ale bez efektów. Po 1952 r. nawożono łąki solą potasową, kainitem, supertomasyną, superfosfatem itp. co przy odpowiedniej regulacji nawadniania doprowadziło do wzrostu wydajności. W 1955 r. wzrosła ona do 29-30 q z ha. W 1960 r. oczyszczono kanał z jeziora Wdzydze. W latach 1956-65 w 95 % przebudowano urządzenia irygacyjne – z drewnianych na betonowe.

Dla prawidłowego funkcjonowania systemu zatrudnieni byli dozorczy łąk, zarówno w czasach zaboru pruskiego, jak i w okresie międzywojennym. Na terenie gminy Czarna Woda ich domy znajdowały się w Podlesiu i Kamionnej.

System nawadniający składa się z kanałów, rowów melioracyjnych oraz urządzeń hydrotechnicznych tj.: mostki, przepusty, groble, śluzy, zastawki, mnichy. Pierwotne urządzenia z drewna zastąpione zostały przez betonowe, natomiast zachowały się niektóre ceglane mostki i przepusty, śluzy nadal pozostały drewniane.

Główny kanał nawadniający biegnie od jeziora Wdzydze, jest długi na 23 km i szeroki na 6 m. Odchodzi od niego sieć mniejszych kanałów i rowów, które rozprowadzone zostały po łąkach pod miejscowością Studzienice w gminie Kaliska (gdzie w system włączone zostały także pola filtracyjne ścieków z dawnych zakładów płyt pilśniowych w Czarnej Wodzie), a także po łąkach w okolicach Podlesia w gminie Czarna Woda. Dalej kanał biegnie wśród lasów w okolicach Małych Lubików i Kamionnej, żeby w okolicach Wiązaka połączyć się z Wdą.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - atrakcyjne położenie gminy pod względem przyrodniczym i krajobrazowym, - korzystne położenie geograficzne – w bliskiej odległości od znaczących obiektów zabytkowych (akwedukt w Fojutowie, zespół pocysterski w Pelplinie, miasto Czersk, miasto Starogard Gdański, Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzach Kiszewskich, kamienne kręgi w Odrach i in.) oraz od atrakcyjnych krajobrazowo rezerwatów przyrody, - unikatowy zabytek techniki: kanały nawadniające łąki wraz z urządzeniami hydrotechnicznymi, - interesujące dziedzictwo kulturowe i historyczne, - bardzo dobre rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu gminy, - duża ilość obiektów zabytkowych, - świadomość kulturowa Kociewia, - bogata baza szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, kajakowych), - rozwinięta baza noclegowa dla potrzeb turystyki i agroturystyki, - korzystny układ szlaków komunikacyjnych (autostrada A 1, trasa międzynarodowa Berlin – Królewiec, linia kolejowa Chojnice –Tczew). 	<ul style="list-style-type: none"> - brak wypracowanych działań na rzecz dofinansowania prac remontowych, konserwatorskich i renowacyjnych przy zabytkach, - brak wypracowanych form współdziałania w zakresie ochrony zabytków z gminami sąsiednimi (w zakresie ochrony systemu kanałów nawadniających), - niewystarczająca promocja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy jako towaru turystycznego, - zły stan techniczny obiektów zabytkowych, - niska świadomość społeczna o konieczności należytego dbania o zabytki;
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - możliwość uzyskania środków pomocowych z UE na poprawę stanu zasobów dziedzictwa kulturowego, - możliwość wykorzystania większej ilości imprez promocyjnych i kulturalno-folklorystycznych do rozpropagowania możliwości wypoczynkowych, - możliwość wykorzystania istniejących szlaków turystycznych do rozpropagowania możliwości wypoczynkowych, - poszerzenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe, - rozbudowa baz turystycznych z wykorzystaniem obiektów i obszarów o wartościach historycznych i kulturowych. 	<ul style="list-style-type: none"> - ograniczone możliwości pozyskania środków zewnętrznych na realizację zadań związanych z ochroną zabytków z uwagi na wysoką konkurencyjność innych regionów, - niedostatek środków w regionie i kraju na wspomaganie działań mających na celu poprawę stanu zasobów dziedzictwa kulturowego, - malejące dotacje państwa na prowadzenie działalności z zakresu ochrony zabytków, - samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich, - brak gotowych projektów budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do miejscowej tradycji budowlanej, które można by było wykorzystać przy realizacji kolejnych inwestycji.

Ze względu na to, że powierzchnia gminy jest stosunkowo niewielka, bo wynosi zaledwie 27,75 km², z czego 54% stanowią lasy, zasoby dziedzictwa kulturowego są stosunkowo niewielkie, jednak o dużym znaczeniu w skali regionu, np.: część systemu kanałów nawadniających łąki (l. 40-te XIX w.) czy dawny ewangelicki kościół w Hucie Kalnej (1894 r.). Obiekty tradycyjnego

budownictwa, niegdyś powszechnie występujące na tym terenie, znikają w szybkim tempie z krajobrazu gminy. Zachowane budynki nie są objęte pełną ochroną konserwatorską w postaci wpisu do rejestru zabytków, włączone zostały natomiast do wojewódzkiej ewidencji zabytków (wkrótce do - gminnej). Gminna ewidencja zabytków jest podstawą do objęcia ochroną konserwatorską w sporządzanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Istnienie takich obiektów w najbliższej przyszłości jest zagrożone przez nieumiejętne działania inwestorów, którzy przebudowują i rozbudowują te obiekty bez poszanowania ich pierwotnej bryły oraz bez wykorzystania pierwotnych materiałów konstrukcyjnych i wykończeniowych. Dla pełnego rozeznania zasobów dziedzictwa kulturowego niezbędne byłoby podjęcie badań nad zachowanym regionalnym budownictwem mieszkalnym i gospodarczym.

Działania władz samorządowych powinny zmierzać do objęcia ochroną prawną wszystkich obiektów o walorach historycznych i kulturowych na podstawie zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Ważnym elementem na rzecz ochrony jest upowszechnianie wiedzy wśród mieszkańców gminy o konieczności należytego dbania o zabytki jako naszego wspólnego dziedzictwa.

W celu zachowania tradycyjnego budownictwa należałoby opracować metody i rozwiązania techniczne, które pozwoliłyby właścicielom na podniesienie standardu swoich domów, a jednocześnie pozwoliłyby na zachowanie pierwotnych rozwiązań konstrukcyjnych i na powrót do tradycyjnych materiałów wykończeniowych (np. pokryć dachowych, stolarki okiennej i drzwiowej).

Dla ochrony krajobrazu kulturowego należałoby stworzyć katalog typów zabudowy regionalnej o funkcji mieszkaniowej i gospodarczej, wraz z propozycjami rozwiązań architektonicznych, skupiających charakterystyczne cechy budownictwa regionu, który promowałyby stosowanie na tym terenie tego typu projektów przy realizacji nowej zabudowy.

Pomoc samorządu mogłaby również uwzględnić obniżenie podatków właścicielom takich zabudowań, jak również możliwość dofinansowania prac konserwatorskich czy restauratorskich prowadzonych przy zabytkowych obiektach.

7. Założenia programowe

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Czarna Woda na lata 2017-2020 ma służyć ochronie, sukcesywnej rewaloryzacji i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do różnych dziedzin życia społecznego.

Ramy programowe Programu Opieki wyznaczają tezy problemowe, wskazujące na:

- umożliwienie finansowania i racjonalnego wykorzystania środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach historycznych,
- wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – stymulowanie zasad partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów o podstawowym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Czarna Woda,
- podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w gminie, a zwłaszcza jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy gminy,
- umożliwienie kreowania i realizowania lokalnych projektów związanych z kompleksowymi pracami konserwatorskimi i restauratorskimi oraz chroniącymi krajobraz kulturowy dla osiągnięcia zauważalnych i wymiernych efektów jakościowej zmiany,
- kreowanie modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w gminie wśród mieszkańców i we władzach samorządowych,
- wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie dziedzictwa kultury mniejszości narodowych,
- poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji (np. szlaki turystyczno-historyczne, ożywianie zabytków),
- włączenie kultury i dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia zgodnie z zasadami planowania i wdrażania programów prorozwojowych, stosownie do oczekiwań mieszkańców gminy poprzez uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-ekonomicznym gminy.

Celem strategicznym *Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Czarna Woda na lata 2017 – 2020* jest:

**ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
SŁUŻĄCE SPOŁECZNO-GOSPODARCZEMU ROZWOJOWI
GMINY CZARNA WODA**

Metodą do realizacji tak określonego celu będzie:

Jakościowe i ilościowe powiększenie form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stosowanych przez władze gminy przy wykonywaniu zadań własnych realizowanych na rzecz lokalnego środowiska: infrastruktury podstawowej, społecznej oraz lokalnej społeczności (zasobów ludzkich).

Cel będzie realizowany w ramach trzech Priorytetów:

I. OCHRONA I REWALORYZACJA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

II. ZARZĄDZANIE KRAJOBRAZEM KULTUROWYM GMINY

III. PROMOCJA I POPULARYZACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

Priorytet I: OCHRONA I REWALORYZACJA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	
kierunki działań	zadania
1. Ochrona dziedzictwa kulturowego jako podstawy służącej rozwojowi gospodarczemu gminy i budowaniu tożsamości jego mieszkańców. 2. Ochrona charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego gminy 3. Świadome kształtowanie struktur przestrzennych w oparciu o przesłanki historyczne	<ul style="list-style-type: none"> • współpraca z zainteresowanymi gminami w zakresie opracowania projektów rewaloryzacji systemu kanałów nawadniających łąki, • konsekwentne wdrażanie zapisów obowiązujących dokumentów programowych gminy w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego, • egzekwowanie zapisów określonych w dokumentach programowych gminy określających zasady działalności inwestycyjnej na obszarach i w strefach objętych ochroną konserwatorską odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), • rewaloryzacja ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez wprowadzanie odpowiednich zapisów do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tj.: <ul style="list-style-type: none"> - ochrona historycznie ukształtowanego układu dróg oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy, - wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy, - wyznaczenie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk, - ochrona panoram oraz przedpól widokowych najcenniejszych elementów krajobrazu i dziedzictwa kulturowego.
Priorytet II: ZARZĄDZANIE KRAJOBRAZEM KULTUROWYM GMINY	
kierunki działań	zadania

<ol style="list-style-type: none"> 1. Podniesienie standardu przestrzeni publicznych 2. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie projektów rewaloryzacji przestrzeni publicznych, • podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy, • prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy, • rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym obszarów historycznych cmentarzy), • wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.), • opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych, • wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach, • wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, skansenów itp.
Priorytet III: PROMOCJA I POPULARYZACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	
kierunki działań	zadania
<ol style="list-style-type: none"> 1. Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej. 2. Promowanie tradycyjnych form i cech lokalnej architektury (w zakresie bryły, detalu architektonicznego, materiału, kolorystyki, rozwiązań konstrukcyjnych). 3. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym 4. Szeroki dostęp do informacji o zabytkach gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> • promocja najcenniejszych zabytków gminy, w szczególności obejmująca charakterystyczne zabytki świadczące o ich odrębności i specyfice, • popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo, • organizacja i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, • wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy, • utrzymywanie istniejących szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, samochodowych) i wzbogacanie ich o elementy środowiska kulturowego, • udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy, • wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

8.1 Instrumenty prawne

Problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego została uwzględniona przez władze gminy w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Gmina nie jest właścicielem obiektów zabytkowych, wskazanych do wpisania do rejestru zabytków. Gmina planuje współdziałanie z właścicielami obiektów zabytkowych, wymienionych w niniejszym programie jako zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, w działaniach związanych z objęciem ich ochroną prawną, m.in. związanych ze składaniem wniosków o wpis do rejestru zabytków i wykonywaniem odpowiednich decyzji administracyjnych związanych z ochroną i opieką nad tymi obiektami.

8.2 Instrumenty koordynacji

Realizacja Programu wymaga współpracy z instytucjami ochrony zabytków różnych szczebli, w tym z Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim oraz muzeum - Wystawa Przyrody Borów Tucholskich i Doliny Rzeki Wdy w Czarnej Wodzie, organizacjami pozarządowymi oraz diecezją pelplińską i parafią w Hucie Kalnej.

8.3 Instrumenty finansowe

Podstawowym narzędziem finansowym dla zachowania najcenniejszych zabytków gminy powinny być dotacje celowe udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Planowane jest również wykorzystanie funduszy unijnych oraz dostępnych dofinansowań samorządu województwa pomorskiego.

8.4 Instrumenty społeczne

W działaniach Gminy przewidywane jest prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Czarna Woda.

8.5 Instrumenty kontrolne

Zadania sformułowane w niniejszym programie przewidują stosowanie dwóch form monitoringu jego realizacji: monitoringu zasobów (weryfikacja i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków) oraz monitoringu stanu środowiska kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Za monitorowanie realizacji *Programu Opieki* odpowiada Burmistrz Czarnej Wody, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Miejskiej w Czarnej Wodzie sprawozdanie z realizacji programu.

Kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki:

- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw i działań edukacyjnych na terenie gminy,
- liczba przygotowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
- liczba i długość (w km) utrzymywanych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych,
- liczba szkoleń/liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną i popularyzacją dziedzictwa kulturowego.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Publiczne źródła finansowania

W celu właściwej i skutecznej ochrony zasobów kulturowych wykorzystane zostaną środki możliwe do zabezpieczenia z budżetu gminy na ten cel, jak również w miarę możliwości prowadzone będą programy czerpiące z budżetów innych publicznych źródeł tj.: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, samorządu województwa pomorskiego oraz z funduszy Unii Europejskiej, funduszy norweskich i EOG.

I. Gmina: w budżecie gminy w miarę możliwości finansowych zabezpieczane będą środki na zadania wynikające z niniejszego dokumentu.

II. Fundusze Samorządu Województwa Pomorskiego

Na podstawie Uchwały Nr 33/III/14 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 8 grudnia 2014 roku (Dz. Woj. Pom. z 13 stycznia 2015 r., poz. 55) w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego, Samorząd Województwa Pomorskiego przyznaje co roku dotacje celowe na prace przy zabytkach objętych ochroną konserwatorską na podstawie wpisu do rejestru zabytków województwa pomorskiego.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenia w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i detali architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego budynku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe lub przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7 – 15;

17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.
Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie w danym roku budżetowym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Dotacja może być udzielona w zależności od środków zaplanowanych w budżecie Województwa Pomorskiego, w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

W szczególnych przypadkach, jeżeli zabytek:

- 1) posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
- 3) jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy nim
- dotacja może być udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Wnioski o dotację należy składać do dnia 30 października każdego roku poprzedzającego rok realizacji prac lub robót.

III. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2016⁶⁸

Program „Dziedzictwo Kulturowe”

Priorytet 1 – Ochrona Zabytków

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Ochrony Zabytków

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem priorytetu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).

⁶⁸ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2016.php> [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 18.03.2016 r.];

3) Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. W przypadku zadań określonych w pkt. 2 o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych. O dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty zaliczane do sektora finansów publicznych.

Priorytet 2 – Wspieranie działań muzealnych.

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) organizacja czasowych wystaw muzealnych;
- 2) modernizacja stałych wystaw muzealnych;
- 3) tworzenie stałych wystaw muzealnych;
- 4) publikacja katalogów do wystaw muzealnych;
- 5) konserwacja muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego;
- 6) zakup wyposażenia pracowni konserwatorskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- 2) organizacje pozarządowe;
- 3) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Priorytet 3 - Kultura ludowa i tradycyjna

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Narodowych Instytucji Kultury

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą zadania dotyczące przedsięwzięć związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych, tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują i w ramach których są przekazywane (transmitowane). W ramach priorytetu będą wspierane działania związane z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą

Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

W roku 2016 zakres priorytetu zostaje rozszerzony o zadania, realizowane w trybie pilotażowym, związane w sposób bezpośredni z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych i adresowane do „mistrzów tradycji”, będących depozytariuszami wiedzy lokalnej i regionalnej. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku.

Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik *in situ* – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji. O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski.

Najbardziej pożądanym efektem priorytetu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu ich funkcjonowania.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) zadań badawczo-dokumentacyjnych, edukacyjnych i popularyzatorskich:
 - a) projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii, etnomuzykologii i etnochoreologii, folklorystyki i dialektologii,
 - b) dokumentacji, archiwizacji i jak najszerszego udostępniania unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultur tradycyjnych, w tym sztuki, rękodzieła i rzemiosła; gwary i języka regionalnego; muzyki, tańca, śpiewu; obrzędowości dorocznej i rodzinnej; obyczajowości, w tym zwyczajów środowiskowych,
 - c) przygotowania i opracowania ekspertyz, opinii oraz programów ochrony dotyczących zjawisk kultur tradycyjnych, w tym przeprowadzenia ewaluacji konsultacji społecznych związanych z realizacją postulatów Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
 - d) wydania publikacji związanych z dokumentacją kultur tradycyjnych oraz współczesnych kontekstów ich funkcjonowania,
 - e) szeroko pojętej animacji kulturowej i społecznej prowadzonej w oparciu o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji,
 - f) działań edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień szeroko pojętej kultury tradycyjnej, w jej materialnym i niematerialnym wymiarze,
 - g) działań popularyzujących unikalne i żywe elementy kultur tradycyjnych, w tym konkursy, przeglądy, festiwale, seminaria i konferencje,
 - h) zadań o charakterze artystycznym i użytkowym, inspirowanych tradycyjną twórczością, o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym;
- 2) zadań realizujących projekty „mistrz tradycji”, związanych w sposób bezpośredni z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych w następujących dziedzinach objętych ochroną w ramach Konwencji UNESCO:
 - a) literatura (np. proza i poezja, opowiadanie, oracje),
 - b) muzyka (np. śpiew solowy i grupowy a cappella, śpiew z akompaniamentem, gra na instrumencie solo, gra w kapeli, taniec w parach, taniec grupowy),

c) sztuka, rękodzieło i rzemiosło ludowe (np. rzeźbiarstwo, malarstwo, drzeworytnictwo, kowalstwo, garncarstwo, plastyka obrzędowa, stolarstwo i zdobnictwo w drewnie, krawiectwo strojów ludowych, koronczarstwo, tkactwo, hafciarstwo, zabawkarstwo, wycinankarstwo, rymarstwo, powroźnictwo),

d) rzemiosło artystyczne (np. pozłotnictwo, zegarmistrzostwo, lutnictwo, płatnerstwo, złotnictwo, introligatorstwo, brązownictwo, kowalstwo, sztukatorstwo, rusznikarstwo),

e) praktyka obrzędowa związana z cyklem świąt dorocznych i rodzinnych oraz innymi zwyczajami praktykowanymi przez społeczności lokalne,

f) tradycyjna uprawa i hodowla, przetwórstwo żywności oraz potrawy obrzędowe,

g) inne przejawy kultury spełniające kryteria niematerialnego dziedzictwa.

Z priorytetu wyłączone są zadania archeologiczne, zadania o tematyce historycznej, w tym również rekonstrukcje wydarzeń historycznych i turnieje rycerskie, festyny, zloty i zawody regionalne oraz zakupy strojów ludowych.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;

2) organizacje pozarządowe;

3) podmioty prowadzące działalność gospodarczą;

4) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Priorytet 5 – Ochrona zabytków archeologicznych.

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Dziedzictwa

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka. Stąd zadaniem priorytetu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych zakończonych przed 2005 r. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym) lub służące planowaniu dalszych badań wykopaliskowych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;
- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Priorytet 6 – Miejsca Pamięci Narodowej

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Dziedzictwa Kulturowego

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. W sposób szczególny dotyczy to miejsc noszących ślady masowych zbrodni reżimów totalitarnych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prace mające na celu zachowanie autentyzmu terenu miejsca pamięci oraz związanych z nim obiektów w tym:
 - a) działania o charakterze remontowo-konserwatorskim i/lub przygotowanie dokumentacji technicznej z tym związanej,
 - b) konserwacja muzealiów i archiwaliów i/lub przygotowanie dokumentacji technicznej z tym związanej,
 - c) utrzymywanie porządku na terenie miejsca pamięci;
- 2) zadania związane z infrastrukturą miejsca pamięci, w tym
 - a) zakup sprzętu,
 - b) zakup nieruchomości,
 - c) roboty budowlane, przebudowa i/lub przygotowanie dokumentacji technicznej na cele:
 - zabezpieczenia i udostępnienia miejsca pamięci,
 - upamiętnienia ofiar zbrodni,
 - edukacji na terenie miejsca pamięci,
 - d) oznakowanie drogi do miejsca pamięci oraz obiektów i miejsc związanych z jego historią, w tym znajdujących się poza terenem należącym do wnioskodawcy;
- 3) zadania badawcze i dokumentacyjne, w tym:
 - a) badania archeologiczne, w tym ekshumacje, których przeprowadzenie jest niezbędne do realizacji badań,
 - b) gromadzenie danych ofiar i innego rodzaju danych historycznych oraz tworzenie baz danych i inwentaryzacja;
 - 4) zadania popularyzatorsko-edukacyjne, w tym:
 - a) działania wystawiennicze,
 - b) działania wydawnicze,
 - c) organizowanie uroczystości rocznicowych i upamiętniających,
 - d) organizacja lekcji muzealnych i lekcji w szkołach,
 - e) włączenie wolontariuszy i lokalnej społeczności do opieki lub prac badawczych nad miejscem pamięci,
 - f) opracowanie stron internetowych;
 - 5) zadania multidyscyplinarne łączące wybrane spośród działań określonych w pkt. 1-4.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

1) samorządowe instytucje kultury sprawujące opiekę nad przynajmniej jednym miejscem pamięci.

Program „Kolekcje”

Priorytet 4 – Kolekcje muzealne

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej.

Priorytet ma za zadanie utrwalanie wysokich standardów w zakresie opracowywania, przechowywania, konserwowania i popularyzowania obiektów i kolekcji muzealnych. Decyzje o wytypowaniu obiektów do dofinansowania w ramach priorytetu powinny być elementem konsekwentnie realizowanego i długofalowego planu rozwoju kolekcji. Ze względu na powyższe wymagania priorytet skierowany jest wyłącznie do instytucji kultury wpisanych do Państwowego Rejestru Muzeów, które są w szczególności zobligowane do zachowania wysokiej wartości merytorycznej realizowanych przedsięwzięć oraz do stosowania właściwych reguł opieki nad gromadzonymi zbiorami.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1) zakup obiektu do zbiorów muzeum oraz pokrycie kosztów niezbędnych do dokonania przedmiotowego zakupu;

2) zakup kolekcji do zbiorów muzeum oraz pokrycie kosztów niezbędnych do dokonania przedmiotowego zakupu.

W ramach jednego wniosku można ubiegać się wyłącznie o zakup pojedynczego obiektu lub spójnej kolekcji. Przedmiotem zakupu nie może być grupa obiektów niestanowiących kolekcji. Z priorytetu wyłączone są zadania związane z zakupem obiektów i kolekcji sztuki współczesnej, o których dofinansowanie można ubiegać się w ramach priorytetów *Narodowe kolekcje sztuki współczesnej* i *Regionalne kolekcje sztuki współczesnej*.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się państwowe i samorządowe instytucje kultury, będące muzeami wpisanymi do Państwowego Rejestru Muzeów.

Program „Rozwój infrastruktury kultury”.

Priorytet 1 – Infrastruktura kultury

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego;
- 4) organizacje pozarządowe;
- 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Priorytet 3 – Infrastruktura domów kultury

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowe Centrum Kultury

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury. Szeroki katalog działań, obejmujący prace budowlane, opracowywanie dokumentacji technicznej czy zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, daje możliwość finansowania zadań w obszarze sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materiałowo-technicznego podmiotów objętych zakresem priorytetu.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu edukacji kulturalnej:

- 1) robót budowlanych, w tym rozbudowy, nadbudowy, przebudowy, remontu, wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, realizowanych wyłącznie w już istniejących obiektach budowlanych oraz zakupu wyposażenia na potrzeby prowadzenia edukacji kulturalnej;
- 2) zakupu wyposażenia na potrzeby prowadzenia edukacji kulturalnej;
- 3) przygotowania dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadań dotyczących budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych, wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- 2) biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego – wyłącznie jako organy prowadzące dla podmiotów wymienionych powyżej.

10.2. Fundusze strukturalne.

Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej⁶⁹

Program Operacyjny: Infrastruktura i Środowisko. VIII oś priorytetowa.

Działanie 8.1. Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury⁷⁰.

Operator: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W ramach działania realizowane będą inwestycje dotyczące zarówno ochrony zabytków, jak też rozwoju zasobów kultury.

Wsparcie ukierunkowane na zachowanie dziedzictwa będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Dofinansowanie będą mogły otrzymać także projekty związane z konserwacją i restauracją zabytków ruchomych (w tym ich ochrona i udostępnienie poprzez proces digitalizacji). Zakres wsparcia w ramach osi priorytetowej VIII obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów, jak również zabytkowych parków i ogrodów. W zakresie rozwoju zasobów kultury o dofinansowanie będą mogły ubiegać się przedsięwzięcia polegające na rozbudowie, przebudowie i remoncie niezabytkowej infrastruktury kultury i edukacji artystycznej z przeznaczeniem na cele kulturalne, jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego.

W celu zwiększenia dostępu do zasobów kultury możliwe będą także inwestycje dotyczące przebudowy pomieszczeń z przeznaczeniem na magazyny studyjne i modernizacji wystaw stałych, jak też zabezpieczenie obiektów przed kradzieżą i zniszczeniem.

Dodatkowo, w ramach działania możliwe będzie wsparcie zakupu wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym edukacji artystycznej. W ramach działania finansowany będzie także zakup aparatury specjalistycznej na cele działalności związanej z ochroną i zachowaniem dziedzictwa kulturowego i rozwojem zasobów kultury.

W odniesieniu do projektów szkół i uczelni artystycznych możliwe będzie wsparcie w zakresie związanym z prowadzoną działalnością kulturalną i artystyczną, przy czym wsparcie to nie obejmuje działalności stricte dydaktycznej.

W przypadku projektów realizowanych w ramach VIII osi priorytetowej warunki udzielania wsparcia uzależnione będą od miejsca realizacji inwestycji, a nie od miejsca lokalizacji siedziby beneficjanta projektu.

Biorąc pod uwagę cele VIII osi priorytetowej realizowane będą projekty dotyczące: obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii oraz obiektów zlokalizowanych na obszarach objętych wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub położonych na obszarach uznanych za Pomniki Prezydenta RP. Ponadto za kluczowe uznano inwestycje dotyczące zabytków drewnianych (zarówno nieruchomych, jak i ruchomych); rozwoju czytelnictwa i sztuki współczesnej w miastach wojewódzkich; a także inwestycje dotyczące zabytków techniki oraz projekty wynikające z Kontraktów Terytorialnych, które będą mogły otrzymać wsparcie z zachowaniem zasad interwencji określonych w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.

Efekty realizowanych przedsięwzięć będą sprzyjać realizacji celów osi priorytetowej VIII: zachowaniu dziedzictwa kulturowego Polski, jak również stworzeniu i poprawie warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej i edukacyjnej w obszarze kultury.

Beneficjentami mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego.

⁶⁹ http://www.pois.gov.pl/media/6915/SzOOP_POIS_2015-07-23.pdf [strona Ministerstwa Rozwoju, 8.01.2016 r.];

⁷⁰ <http://pois.mkidn.gov.pl/skorzystaj-z-viii-osi/nabory-wnioskow> [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 8.01.2016 r.];

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy⁷¹

Nazwa programu: Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego.

Operator: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Typy działań współfinansowanych w ramach Programu:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu);
- budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury o znacznym potencjale wpływu na społeczno-ekonomiczny rozwój regionu (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu);
- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych (zakup wyposażenia i sprzętu służącego do konserwacji może stanowić integralną część projektu);
- rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury (zakup wyposażenia i sprzętu służącego do digitalizacji może stanowić integralną część projektu).

Wsparcie w ramach programu skierowane jest m.in. do jednostek samorządu terytorialnego, samorządowych instytucji kultury.

⁷¹ <https://www.eog.gov.pl/> [strona Ministerstwa Rozwoju, 8.01.2016 r.];

11. Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków

Cele określone w *Programie Opieki* będą osiągnane poprzez:

- wspólne działania władz Miasta z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Pomorskiego, wojewódzkim konserwatorem zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów,
- inicjatywy własne władz Gminy Czarna Woda,
- stosowanie instrumentów finansowych /dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp./,
- funkcje programowe /programy lokalne i projekty, kontrakty, itp./,
- inne działania stymulujące.